

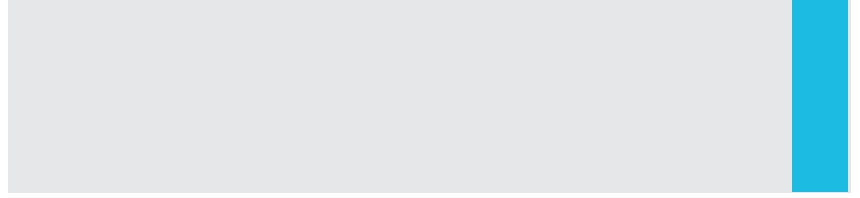

ΕΝΑ

Ινστιτούτο
Εναλλακτικών
Πολιτικών

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΚΡΙΣΗ ΤΟΥ ΚΟΡΟΝΟΪΟΥ

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΚΡΙΣΗ ΤΟΥ ΚΟΡΟΝΟΪΟΥ

ΚΥΚΛΟΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΑΝΑΛΥΣΗΣ ΕΝΑ
Απρίλιος 2020

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος	3
Αρανίτου Βάλια <i>Η «à la carte» η σχέση κράτους οικονομίας: εργοδότες προ των πυλών του κράτους</i>	5
Βήλου Αιμιλία <i>Το συνδικαλιστικό κίνημα απέναντι στις προκλήσεις του «τώρα» – Η πανδημία ως ευκαιρία;</i>	9
Δοξιάδης Κύρκος <i>Η επόμενη μέρα στον πολιτικό ανταγωνισμό μετά τον κορονοϊό</i>	12
Δρακουλαράκος Σταύρος <i>Τα νέα δεδομένα για την ελληνική εξωτερική πολιτική εν μέσω της διεθνούς πανδημίας</i>	14
Ερηνάκης Νίκος <i>Σκιαμαχώντας με το Μέλλον: Τι και πώς θα μπορούσε να αλλάξει μετά την κρίση του κορονοϊού;</i>	16
Καναούτη Σοφία <i>Κοινωνικά και πολιτικά ερωτήματα μετά τον κορονοϊό</i>	20
Κατσαμπέκης Γιώργος <i>Ευθύνη, ανευθυνότητα και δημοκρατική αντιπαράθεση σε καιρούς πανδημίας</i>	22
Κατσουρίδης Γιάννος <i>Η πολιτική αλλαγή κάθε άλλο παρά βέβαιη είναι</i>	27
Κεσσόπουλος Αλέξανδρος <i>Το λαϊκιστικό φαινόμενο στη συγκυρία της υγειονομικής κρίσης</i>	30
Κουρής Γιάννης <i>Η δεύτερη ευκαιρία της ευρωπαϊκής Αριστεράς</i>	33
Μανιούδης Μανόλης <i>COVID-19, υγειονομική και οικονομική κρίση: προς μια εμβάθυνση του νεοφιλελεύθερου παραδείγματος;</i>	35
Μήτας Στέργιος <i>Η πανδημία, ο νόμος, η αλληλεγγύη</i>	37
Μητροπούλου Αγγελική <i>Η απόσταση μεταξύ της «εξωτικοποίησης» της υπαίθρου και της προστασίας της</i>	39
Μπαλαούρα Όλγα <i>Τα πολιτικά μαθήματα της κοινότητας</i>	41
Παπανικολόπουλος Δημήτρης <i>Πολιτισμικές ευκαιρίες για την αλλαγή του πολιτικού ανταγωνισμού μετά τον κορονοϊό</i>	43
Πιερίδης Κωστής <i>Το «τέρας» του νεοφιλελευθερισμού σε «καραντίνα»;</i>	45
Σεριάτος Άγγελος <i>Η πανδημία και οι συνέπειες της, ως ευκαιρία για την αναδιαμόρφωση των όρων διεξαγωγής του πολιτικού ανταγωνισμού</i>	47
Σπουρδαλάκης Μιχάλης <i>«Η ζωή μετά...» η δεύτερη ευκαιρία</i>	50
Τάσσης Χρυσάνθος <i>Πολιτικά κόμματα και κράτος στην μετά την πανδημία εποχή</i>	55

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Το ξέσπασμα της πανδημίας του κορονοϊού και οι συνακόλουθες επιδράσεις της σε όλα τα επίπεδα της πολιτικής, οικονομικής, κοινωνικής και πολιτισμικής ζωής, δημιουργούν ένα πλαίσιο κρίσης, από το οποίο δύσκολα θα ξεφύγουν οι σύγχρονες κοινωνίες. Τόσο η χρονικότητα αυτής της κρίσης – επρόκειτο για μια μία συμπύκνωση σε ένα πολύ μικρό χρονικό διάστημα ραγδαίων εξελίξεων που επιφέρουν τεράστιες υγειονομικές αναταραχές – όσο και η χωρική της διάσταση – εξάπλωση σε σχεδόν παγκόσμια κλίμακα – δημιουργούν επί της ουσίας το πρώτο πραγματικά παγκοσμιοποιημένο πρόβλημα, που πλέον επηρεάζει άμεσα τις ζωές και τις επιλογές μιας παγκόσμιας κοινής γνώμης. Υπ’ αυτήν την έννοια, πιθανότατα η κρίση του κορονοϊού να συνιστά ένα ιστορικό ορόσημο, μια κρίσιμη καμπή, για τη μετάβαση των σύγχρονων κοινωνιών σε ένα νέο παράδειγμα, του οποίου τις ρίζες διαπιστώνουμε στη συγκυρία του lockdown. Είναι σαφές ότι η – έστω και προσωρινή – διακοπή οικονομικών και κοινωνικών δραστηριοτήτων σε ένα κόσμο που χαρακτηρίζεται από τις αμείλικτες ταχύτητες των κοινωνικών διαδράσεων, είναι ένα κοινωνικο-οικονομικό σοκ που σίγουρα θα επιδράσει ριζικά στον τρόπο σκέψης, αλλά και στις μορφές ζωής των ανθρώπων. Και πέρα από αυτό, η επερχόμενη οικονομική ύφεση, η οποία ορθώνεται σαν μία απειλητική αβεβαιότητα, φαίνεται πως αγγίζει όλες τις χώρες, δημιουργώντας ενδεχομένως νέες οικονομικές ταχύτητες και συσχετισμούς δυνάμεων σε περιφερειακή και παγκόσμια κλίμακα.

Στο πλαίσιο αυτό, η προβληματική της επόμενης μέρας δεν είναι μια μελλοντολογική άσκηση, αλλά αντίθετα ένας προβληματισμός που γειώνεται στο τώρα και εκπορεύεται από τις (έκτακτες) ενέργειες των κυβερνήσεων για τον μετριασμό της διασποράς του ιού και τις αντιφάσεις που αυτές αναδεικνύουν. Κάποιοι αναφέρονται στο τέλος της παγκοσμιοποίησης και στην επανάκαμψη του εθνικού κράτους, άλλοι προβλέπουν και προσβλέπουν στην επανεφεύρεση μιας νέου τύπου κεϋνσιανής παρέμβασης, κάποιοι θεωρούν ότι ελλοχεύει ο κίνδυνος ενός αυταρχικότερου καπιταλισμού και κάποιοι άλλοι αναμένουν μια εκρηκτική και μη διαχειρίσιμη έκρηξη ανισοτήτων. Υπ’ αυτήν την έννοια, η αλλαγή που διαφαίνεται για τη μετά τον κορονοϊό εποχή, θέτει σε επαναδιαπραγμάτευση τόσο τα πλαίσια κοινωνικής και πολιτικής δράσης (πολιτική διαδικασία, οικονομικές και κοινωνικές σχέσεις, ιδεολογία) όσο και τους δρώντες αυτής της δράσης (κυβέρνηση/αντιπολίτευση, κόμματα, συνδικάτα, επιχειρήσεις, κινήματα κ.ο.κ.).

Η επόμενη μέρα θα αποτελέσει ένα σύνθετο πεδίο πολιτικής και κοινωνικής διαπάλης, κυρίως γιατί η υπαρξιακή απειλή του κορονοϊού αμφισβητεί θεμελιακά τα θέσφατα της τρέχουσας κοινωνικο-πολιτικής διεύθετης.

Στη συνάφεια αυτή, το Ινστιτούτο Εναλλακτικών Πολιτικών ΕΝΑ απευθύνθηκε σε κοινωνικούς επιστήμονες από διαφορετικές πειθαρχίες για τη συγγραφή σύντομων αναλύσεων γύρω από τη θεματική πολιτική και κοινωνία μετά την κρίση του κορονοϊού. Στόχος αυτών των κειμένων και της εν λόγω έκδοσης εν γένει είναι, με βάση την εμπειρία του παρελθόντος και του παρόντος, να προσεγγιστούν, έστω και διαισθητικά, οι εξελίξεις της επόμενης μέρας σε διαφορετικές θεματικές. Ευελπιστούμε ότι θα αποτελέσουν εφελτήριο για έναν ευρύτερο προβληματισμό στον αριστερό - και όχι μόνο - χώρο.

Κώστας Ελευθερίου, Συντονιστής Κύκλου Πολιτικής Ανάλυσης

Η «à la carte» η σχέση κράτους οικονομίας: εργοδότες προ των πυλών του κράτους

Της Βάλιας Αρανίτου *

Η Coronavirus-crisis φαίνεται ότι θα προκαλέσει πολύ μεγαλύτερες οικονομικές επιπτώσεις από εκείνες που καταγράφηκαν κατά τη διάρκεια της χρηματοπιστωτικής κρίσης του 2008. Μάλιστα υπάρχουν και οι πιο απαισιόδοξοι που βρίσκουν πολλά κοινά σημεία με τη Μεγάλη Ύφεση του 1929.

Ειδικότερα στην Ευρωζώνη, μετά και από την άρνηση έκδοσης του ευρωομολόγου, η ύφεση υπολογίζεται ότι μπορεί να φτάσει στο -5,9% (Economist-Intelligence Unit). Στο πλαίσιο αυτό, λίγο πριν από την συνεδρίαση του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου δια τηλεδιάσκεψης, στις 26 Μαρτίου 2020, ο Pierre Gattaz Πρόεδρος της παντοδύναμης BusinessEurope, της οργάνωσης των ευρωπαϊκών επιχειρήσεων, δήλωνε: «...Οι Ευρωπαίοι ηγέτες έχουν μια ιστορική ευκαιρία αυτή την εβδομάδα για να φέρουν την ευρωπαϊκή αλληλεγγύη, δράση και υπευθυνότητα στην καρδιά της απάντησης στην κρίση. Η μακροπρόθεσμη ευημερία της Ευρώπης μπορεί να διασφαλιστεί μόνο εάν **οι ευρωπαίοι ηγέτες κάνουν ό, τι χρειάζεται** για τη διαφύλαξη της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης και της ενιαίας μας αγοράς...». Μάλιστα μια από τις πιο σημαντικές προτάσεις της κορυφαίας εργοδοτικής οργάνωσης αφορούσε στην αύξηση του ορίου των κρατικών ενισχύσεων για ποσά πέραν των 800.000 ευρώ /επιχείρηση, για πολλές από τις μεγαλύτερες εταιρείες που επλήγησαν από την κρίση. Βέβαια μέχρι πριν λίγο καιρό κοινός στόχος όλων ήταν ο περιορισμός των δημόσιων δαπανών και η περικοπή δημόσιων πόρων. Αποτέλεσμα αυτών των πολιτικών ήταν για παράδειγμα ο περιορισμός κατά £ 1δισ (από το 2015) των δαπανών για τη δημόσια υγεία στη Μ. Βρετανία, κάτι που υπονόμεισε κάθε κοινωνική πολιτική τα αποτελέσματα της οποίας βλέπουμε σήμερα.

Στην Ελλάδα - μια οικονομία με πολύ μεγάλο αριθμό πολύ μικρών (micro) επιχειρήσεων και αυτοαπασχολουμένων και με ιδιαίτερα υψηλή συμμετοχή του τουρισμού στο ΑΕΠ (περισσότερο από 20%) - η επιστροφή στην προ της κρίσης εποχή προδιαγράφεται τουλάχιστον «γκρίζα».

Πιο συγκεκριμένα, ο τουρισμός για να ανακάμψει, σε αντίθεση με το δευτερογενή τομέα, χρειάζεται πολύ περισσότερο χρόνο. Έτσι, χιλιάδες επιχειρήσεις σταμάτησαν τη δραστηριότητά τους, ενώ πολλές άλλες έχουν υποστεί δραματική μείωση του κύκλου εργασιών τους. Οι συμβάσεις εργασίας τέθηκαν σε αναστολή ενώ πολλοί εργαζόμενοι θα οδηγηθούν στο ταμείο ανεργίας. Είναι χαρακτηριστικό πως στις ΗΠΑ, μόνο την τελευταία εβδομάδα, η ανεργία αυξήθηκε κατά 3.000.000 άτομα.

Σε αυτή την πρωτόγνωρη και εξαιρετικά δύσκολη κατάσταση ο κόσμος των επιχειρήσεων και κυρίως των μεγάλων (!) στρέφεται ως συνήθως προς το κράτος. Είναι χαρακτηριστικό πως στο εβδομαδιαίο οικονομικό του δελτίο του ο ΣΕΒ, παρουσιάζοντας τα απαραίτητα μέτρα στήριξης για τις επιχειρήσεις και τους εργαζομένους, αναφέρει: «...η κρατική αρωγή είναι απαραίτητο να παρέχεται **γενναιόδωρα για όσο καιρό** διαρκέσει η «κοινωνική απομόνωση», το «κλείσιμο στις επιχειρήσεις» και ο περιορισμός στην ελεύθερη μετακίνηση ανθρώπων μεταξύ των χωρών. Ήδη, οι κυβερνήσεις, περιλαμβανομένης της ελληνικής, έχουν ανακοινώσει μια πληθώρα μέτρων στήριξης για εργαζομένους και επιχειρήσεις. Σημαντικές παράμετροι στην χορήγηση της αρωγής είναι το μέγεθος και η ταχύτητα της δημοσιονομικής προώθησης πόρων στην οικονομία...».

Μάλιστα στην ανάλυσή του ο ΣΕΒ υποστηρίζει ότι στην παρούσα φάση η τόνωση της ζήτησης από μόνη της δεν θα οδηγήσει σε αντίστοιχη αύξηση της προσφοράς. Με άλλα λόγια, σύμφωνα με το παραπάνω, η ενίσχυση της αγοραστικής δύναμης μέσα από τη στήριξη του εισοδήματος των εργαζομένων θα πρέπει να μπει σε δεύτερη μοίρα. Παράλληλα, προτείνει προς την ελληνική κυβέρνηση «...να διερευνήσει την δυνατότητα να δανειστεί στις διεθνείς αγορές, τώρα που μπορεί να αξιοποιήσει και το πρόγραμμα αγοράς ελληνικών ομολόγων ύψους €12 δισ. από την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα, και, ταυτόχρονα, να κάνει χρήση, σε συμφωνία με τους εταίρους, μέρους του αποθέματος ασφαλείας, που διαθέτει, για την αντιμετώπιση των οικονομικών επιπτώσεων της πανδημίας...».

Τα παραπάνω καταλήγουν στο εξής λογικά ερώτημα: η «δημιουργική καταστροφή», που τόσο ενέπνευσε από τον Alan Greenspan και την FED μέχρι τον ΣΕΒ, εν τέλει υιοθετείται à la carte; Όταν ο Schumpeter μιλούσε για δημιουργική καταστροφή, αναφερόταν στην δυναμική εξελικτική φύση του καπιταλισμού, στην οποία κατά τη γνώμη του, η οικονομική ανάπτυξη συμβαίνει όταν οι επιχειρηματίες εφαρμόζουν με επιτυχία τεχνολογικές και οργανωτικές καινοτομίες, κατά τη διάρκεια των επιχειρηματικών κύκλων (Κεφάλαιο VII του δημοφιλούς βιβλίου του Καπιταλισμός, Σοσιαλισμός και Δημοκρατία).

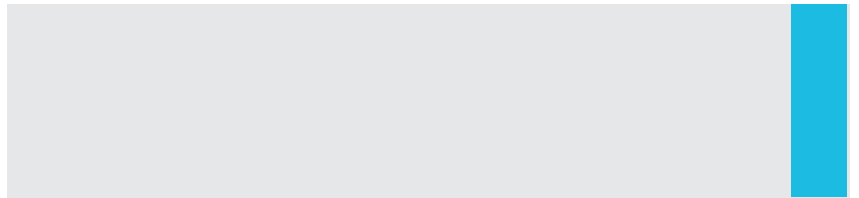

Με έμφαση στις μακροπρόθεσμες διαρθρωτικές αλλαγές που συμβαίνουν μέσω της δυναμικής ανταγωνισμού, η διαδικασία της «δημιουργικής καταστροφής» ήταν χρήσιμη. Άλλωστε αυτός ήταν ο λόγος που τον **έβρισκε** αντίθετο με την παρέμβαση του κράτους στην οικονομία. Κάτι που υποστηρίχτηκε και υιοθετήθηκε τελικά από το νεοφιλελεύθερο μοντέλο που αμφισβήτησε τον **κεϋνσιανισμό** της μεταπολεμικής συναίνεσης, ο οποίος και εγκαταλείπεται την ταραγμένη δεκαετία του 1970 που σηματοδοτούσε και το τέλος της ταχείας ανάπτυξης.

Στην Ελλάδα για περισσότερο από 30 χρόνια υπάρχει ένας ανοιχτός διάλογος για την ανάγκη περιορισμού του Δημόσιου, μείωσης του κράτους, περιορισμού του κρατικού παρεμβατισμού που εμποδίζει την ιδιωτική πρωτοβουλία, για έναν «υπερτροφικό δημόσιο τομέα και εξουθενωμένη ιδιωτική οικονομία» (ΣΕΒ). Είναι χαρακτηριστικό πως ακούγονταν μέχρι και αποφάνσεις του τύπου «Γκρεμίστε το Δημόσιο να τελειώνουμε» (Τζήμερος) ή «ιδιωτικοποιήστε όλα τα δημόσια νοσοκομεία, αφού το κράτος είναι ο πιο αναποτελεσματικός επιχειρηματίας» (Ξαφά). Αλλά και η Γερμανίδα καγκελάριας συμβούλευε το 2013: «η Ελλάδα συνεχίζει να είναι αντιμέτωπη με δυσκολίες, γιατί η μείωση των υπαλλήλων στο δημόσιο τομέα είναι ένα ζήτημα που πρέπει να λυθεί».

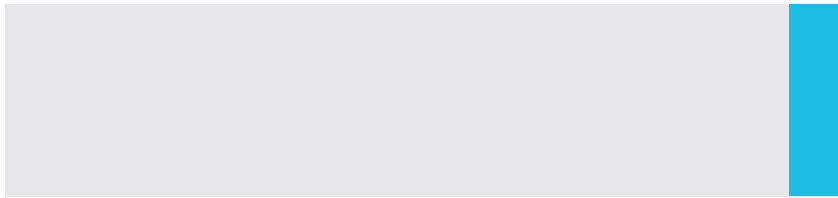
Ωστόσο, φαίνεται ότι για μια ακόμα κρίση, ο Keynes είναι ξανά επίκαιρος και η διαμάχη Friedman /Keynes βρίσκεται μπροστά μας. Ο Keynes, στη Γενική Θεωρία (1936) είχε καταλήξει στο συμπέρασμα ότι η ελεύθερη αγορά συχνά αποτυγχάνει και ότι μια οικονομία σε κρίση συνεχίζει να κινείται προς τα κάτω, εκτός εάν η παρέμβαση οδηγεί τους καταναλωτές να αγοράσουν περισσότερα αγαθά και υπηρεσίες. Αντίθετα η Σχολή του Σικάγο που κυριάρχησε μετά τη δεκαετία του 1970 θεωρεί ότι ο έλεγχος της προσφοράς χρημάτων που εισρέουν στην οικονομία ελέγχει τον πληθωρισμό, και επιτρέπει στην υπόλοιπη αγορά, λόγω του άορατου χεριού (invisible hand) **να επιδιορθωθεί**.

Με πολύ απλά λόγια, η διαφορά μεταξύ αυτών των θεωριών είναι ότι η μονεταριστική προσέγγιση περιλαμβάνει τον έλεγχο της ποσότητας χρήματος στην οικονομία, ενώ η κεϋνσιανή θεώρηση στηρίζεται στον παραγωγικό χαρακτήρα των κυβερνητικών δαπανών. Μια θεώρηση που όμως έχει επί μακρόν υπονομευθεί δεδομένου ότι, όπως λέει και η **Marianna Mazzucato**, «ο εξέχων ρόλος των επιχειρήσεων στη δημόσια ζωή έχει επίσης οδηγήσει σε απώλεια εμπιστοσύνης σε ό, τι μπορεί να επιτύχει μόνο η κυβέρνηση».

Δύο είναι τα πρώτα συμπεράσματα που συνάγονται: Μήπως είναι πλέον η κατάλληλη στιγμή να ξαναδούμε το ρόλο της δημοσιονομικής πολιτικής; Μήπως ήρθε η στιγμή να δούμε με μια άλλη οπτική το ρόλο του κράτους στην επισκευή και την ανοικοδόμηση δικτύων και στο σύστημα υγείας; Μήπως μια επεκτατική δημοσιονομική πολιτική κεϋνσιανού τύπου θα ωφελήσει την οικονομία τόσο βραχυπρόθεσμα όσο και μακροπρόθεσμα; Και ως εκ τούτου να αντιμετωπίσουμε πιο ουσιαστικά το ζήτημα της φορολογίας; Και δεύτερον μήπως ο επιχειρηματικός κόσμος θα ήταν καλύτερο να ήταν λίγο πιο συνεπής αναφορικά με το ρόλο του κράτους;

** Η Βάλια Αρανίτου είναι Αναπληρώτρια Καθηγήτρια στο Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης του Πανεπιστημίου Κρήτης, Διευθύντρια του INEMY-ΕΣΕΕ και μέλος του ΔΣ του ΕΝΑ*

Το συνδικαλιστικό κίνημα απέναντι στις προκλήσεις του «τώρα» – Η πανδημία ως ευκαιρία;

Της Αιμιλίας Βήλου *

Συνήθως, όταν θέλουμε να προετοιμαστούμε απέναντι στις ενδεχόμενες επιπτώσεις ενός γεγονότος στο κοινωνικοπολιτικό πεδίο, αντλούμε από την εμπειρία του παρελθόντος, ιστορικοποιούμε τις συνθήκες και καταλήγουμε σε κάποια συμπεράσματα για την πιθανή έκβαση της υπό μελέτη περίπτωσης. Στην προκειμένη η επαύριο της κοινωνίας είναι εξόχως απρόβλεπτη, μιας και οι συνθήκες που δημιουργούνται από την πανδημία του κορονοϊού είναι πρωτόγνωρες, τουλάχιστον σε αυτή την έκταση και σε ένα μετα-βιομηχανικό περιβάλλον. Το αισιόδοξο σενάριο για την επόμενη ημέρα περιγράφει έναν κόσμο περιχαρακωμένων εθνικών κρατών σε βαθιά οικονομική, πολιτική, κοινωνική και ηθική κρίση. Με εκατόμβες νεκρών και με εξαθλιωμένα, αλλά σε υψηλή συγκέντρωση, εργατική τάξη.

Οι προσπάθειες ελέγχου της νόσου άγγιξαν κάθε πτυχή της ζωής μας, ενώ υπάρχουν παράλληλες και σε ένα βαθμό αποδεκτές, απώλειες. Οι περιορισμοί που επιβλήθηκαν στη λειτουργία τόσο των σχολικών μονάδων όσο και ιδιωτικών επιχειρήσεων, δημιούργησαν καινούργιες αναγκαιότητες, όχι σημαντικά διαφορετικές από τις παλαιότερες. Ως αποτέλεσμα, προβλέφθηκαν μια σειρά μέτρα τα οποία αποδεικνύονται αναποτελεσματικά και επιζήμια ως τον πυρήνα τους. Οι εργαζόμενοι και οι εργαζόμενες τίθενται ενώπιον εκβιαστικών διλημάτων, ενώ η εξατομικευμένη αντιμετώπιση της κάθε περίπτωσης, ως εάν να αποτελεί ιδιωτική υπόθεση, οδηγεί στην ιδιώτευση. Ωστόσο, η σχέση εργοδότη/τριας - εργαζομένου/ης αποτελεί την εξειδίκευση της βασικής αντίθεσης της εποχής μας, της αντίθεσης κεφαλαίου - εργασίας ή για τους μη μαρξιστές της σχέσης μεταξύ μελών δυο ομάδων οργανωμένων συμφερόντων σε διάλογο.

Προφανώς το επόμενο διάστημα, αν επιβεβαιωθούν τα πιο αισιόδοξα σενάρια και υποχωρήσει η εξάπλωση του ιού, ο κόσμος της εργασίας θα κληθεί να αντιμετωπίσει ένα τέρας με δυο κεφάλια: την οικονομική κρίση που θα ξεσπάσει και θα είναι ανελέητη και την υποχώρηση κάθε έννοιας εργατικού δικαιώματος.

Η οικονομική δυσπραγία θα οδηγήσει σε πτώχευση μεγάλο αριθμό επιχειρήσεων, τα ποσοστά ανεργίας θα εκτοξευθούν, η εργατική δύναμη θα γίνει ακόμη πιο φθηνή, οι χαμηλοί μισθοί θα μειώσουν την κατανάλωση και ο φαύλος κύκλος θα συνεχιστεί μέχρις ότου κάτι ανακόψει την αναπαραγωγή του. Οι οικονομικές κρίσεις αντιμετωπίζονται με την καταστροφή παραγωγικών δυνάμεων, δηλαδή μέσων παραγωγής και ανθρώπινου δυναμικού. Εν προκειμένω, τα μέσα παραγωγής καταστρέφονται από την απραξία, ενώ το ανθρώπινο δυναμικό καθίσταται φθηνότερο και πιο «ευέλικτο». Συνεπώς, από την πλευρά του κεφαλαίου η πανδημία λειτουργεί, ήδη, ως ευκαιρία. Υιοθετούνται ακόμη πιο ευέλικτες μορφές απασχόλησης μέσω της εκ περιτροπής εργασίας. Παρατείνεται το εργασιακό ωράριο, δεδομένου ότι η τηλε-εργασία δεν υπόκειται σε καμίας μορφής έλεγχο. Κανονικοποιούνται, περαιτέρω, οι άδικες και παράνομες απολύσεις. Μετακυλιέται μέρος του κόστους παραγωγής στους εργαζόμενους και τις εργαζόμενες, σε ό,τι αφορά τόσο στον τεχνικό εξοπλισμό για τηλε-εργασία όσο και στα μέτρα προστασίας. Παράλληλα, το κράτος εφαρμόζει σκληρά μέτρα πειθαρχησης αξιοποιώντας «εμπνευσμένες» μεθόδους και εξελιγμένα μέσα επέμβασης, ώστε να επιτύχει μια βαθιά εμπεδωμένη πειθαρχία.

Ωστόσο, στον ταξικό ανταγωνισμό οι παίκτες είναι δυο και ενώ η ετερότητα εντός της εργατικής τάξης είναι μια πραγματικότητα, η αναγκαιότητα της ενότητας είναι σημαντικότερη από ποτέ. Τα αποτελέσματα της κατ' ιδίαν διαπραγματεύσεως μεταξύ εργαζομένων και εργοδοσίας, χωρίς τη διαμεσολάβηση ενός συλλογικού οργάνου, είναι καταστροφικά, όπως θα ήταν αναμενόμενο, μιας και το αποτέλεσμα του διαλόγου μεταξύ δυο μερών, όπου υπάρχει «ανισορροπία των όπλων», πάντα αντανακλά τη θέση του ισχυρού. Η επιρροή των συνδικάτων, από τη δεκαετία του 1990, βαίνει μειούμενη, ενώ η διαπραγματευτική τους ισχύ, ιδιαίτερα μετά τους φρικτούς μνημονιακούς νόμους και τις αλλαγές στον 1264/82 το 2019, είναι αναιμική. Ενώ εσχάτως, τη χαμηλή συνδικαλιστική πυκνότητα - το ποσοστό των συνδικαλισμένων εργαζομένων στο σύνολο της εργατικής τάξης - πλαισίωσαν οι δημόσιες αντεγκλήσεις εντός των συνεδριακών διαδικασιών της ΓΣΕΕ, οι οποίες οδήγησαν, μετά από αναβολές και ζηηρές παρεμβάσεις, σε ένα ΔΣ το οποίο δεν απέκλινε σημαντικά από το προηγούμενο.

Το διάστημα της κρίσης του κορονοϊού τα συνδικάτα, πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια, σε όσα πλειοψηφεί κάποια αριστερή δύναμη, όπως και τα σωματεία βάσης, κάνουν προσπάθειες να επικοινωνήσουν με τα μέλη τους, να ενημερώνονται για παραβιάσεις της νομοθεσίας, να ενημερώνουν για τα εργασιακά δικαιώματα και να παρεμβαίνουν, όπου είναι δυνατό. Όμως, ως τώρα, όλη αυτή η προσπάθεια αποδεικνύεται ανεπαρκής. Κατά τη διάρκεια του lockdown είναι αδύνατη η επικοινωνία με τους παραδοσιακούς τρόπους, ενώ τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης δίνουν περιορισμένες δυνατότητες. Παράλληλα η βασική μορφή πίεσης που μπορούν να εξασκήσουν οι εργαζόμενοι, η απεργία, δεν μπορεί να αξιοποιηθεί και να περιφρουρηθεί κάτω από αυτές τις συνθήκες. Οι συνθήκες δεν πρόκειται να αλλάξουν σημαντικά το επόμενο διάστημα, όπως δεν πρόκειται να αλλάξει η εργατική τάξη, η οποία αντιλαμβάνεται τελείως διαφορετικά στο μετα-βιομηχανικό περιβάλλον τον εαυτό της, άρα διεκδικεί ένα διαφορετικό φορέα εκπροσώπησης· γι' αυτό πρέπει να αλλάξουν τα συνδικάτα, ίσως να γίνουν πιο ευέλικτα. Η απογοήτευση που σωρεύεται από αυτό το νέο εργασιακό καθεστώς δε φαίνεται ότι θα οδηγήσει στο συνδικαλισμό, αλλά σε περαιτέρω αποστράτευση. Ίσως οι συνδικαλιστικοί φορείς, αρθρώνοντας έναν διεκδικητικό λόγο, πολύμορφο και πολύπλευρο, να μπορούν να απαντήσουν στην κοινωνική απόσταση με αλληλεγγύη, ξεκινώντας από σήμερα. Σε αντίστοιχες συνθήκες ανασύνταξης του κινήματος, το 1946 και το 1974, οι προοδευτικές δυνάμεις στα συνδικάτα είχαν πάρει τα εξής μέτρα: καμπάνια εγγραφής μελών, συμμετοχή στις εκλογές και περιφρούρηση της εκλογικής διαδικασίας. Ίσως αυτό να είναι μια αρχή.

Την ώρα που γράφονται αυτές οι γραμμές η ΔΕΗ σε συνεργασία με δυο διμοιρίες των ΜΑΤ έχει κόψει το ρεύμα στο αυτοδιαχειριζόμενο εργοστάσιο της ΒΙΟΜΕ και λόγω των πολλαπλών απαγορεύσεων καμία συγκέντρωση συμπαραστάσης δεν έχει οργανωθεί. Αυτή η είδηση είναι μια ρωγμή μέσα από την οποία κρυφοκοιτάζουμε το μέλλον μας. Τώρα είναι η στιγμή να λογαριαστούμε!

** Η Αιμιλία Βήλου είναι Υποψήφια Διδακτορίσα Πολιτικής Επιστήμης στο Πάντειο Πανεπιστήμιο*

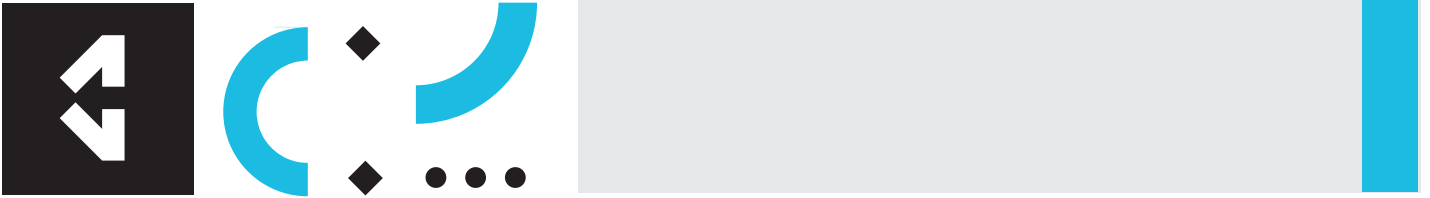
Η επόμενη μέρα στον πολιτικό ανταγωνισμό μετά τον κορονοϊό

Του Κύρκου Δοξιάδη *

«...Κάποιοι θέλησαν να δώσουν ιδεολογικό χρώμα στην πανδημία (πχ κρατισμός, νεοφιλελευθερισμός). Αυτές οι αναλύσεις είναι εκτός θέματος...», είπε στη Βουλή ο Κυριάκος Μητσοτάκης, και πρόσθεσε πως «...η μόνη ιδεολογία είναι η προστασία της δημόσιας υγείας. Το κράτος που προστατεύει χωρίς να καταπιέζει, που καθοδηγεί χωρίς να ποδηγετεί...».

Μάλιστα. Η πιο καλοπροαίρετη ερμηνεία τούτης της πρωθυπουργικής ρήσης θα ήταν πως ο αρχηγός της ΝΔ αποφάσισε να βάλει προσωρινά λίγο νερό στο νεοφιλελεύθερο κρασί του και να παραδεχτεί -αποφεύγοντας να το δηλώσει ρητά όμως- ότι σε κρίσεις όπως η σημερινή καλός είναι και ολίγος «κρατισμός». Μια λιγότερο καλοπροαίρετη ερμηνεία θα έλεγε ότι απλώς κάνει την πάπια. Κάνει την πάπια μπροστά στο μεγαλύτερο έγκλημα που διαπράχθηκε στον αναπτυσσόμενο καπιταλιστικό κόσμο μετά τις θηριωδίες της ναζιστικής Γερμανίας. Αναφέρομαι προφανώς στο έγκλημα για το οποίο χρειαζόταν η πανδημία του κορονοϊού για να αποκαλυφθεί πλήρως το μέγεθός του, και που είναι η συρρίκνωση του κοινωνικού κράτους και η μετάθεση του κέντρου βάρους της φροντίδας για την υγεία στις ιδιωτικές επιχειρήσεις.

Δεν έχει πει κανείς ότι ο κορονοϊός είναι δημιούργημα του νεοφιλελευθερισμού. Δεν υπάρχει ο Covid-19 στις θεωρίες του Χάγιεκ ή του Φρίντμαν, ούτε προέκυψε ως βιολογικό φαινόμενο από την εφαρμογή τους στην καπιταλιστική οικονομία και κοινωνία. Όλοι όμως γνωρίζουν ότι το πρόβλημα δεν είναι ο ίδιος ο κορονοϊός, αλλά η αδυναμία επαρκούς και έγκαιρης αντιμετώπισης της μετάδοσής του από τα διεθνώς υπάρχοντα ιατρο-φαρμακευτικά συστήματα. Και οι ευθύνες του νεοφιλελεύθερου καπιταλισμού για την ανεπάρκεια των τελευταίων είναι ανυπολόγιστες, όπως δείχνουν όλες οι σχετικές -κι όχι κατ' ανάγκην «αριστερές»- αναλύσεις. Και εξυπακούεται πως επίσης τεράστιες είναι οι ευθύνες του εν λόγω συστήματος για τις -ήδη προκύπτουσες- ολέθριες οικονομικές επιπτώσεις της υγειονομικής κρίσης.

Ως προς το ζήτημα της επόμενης μέρας, θα επαναλάβω ό,τι συνηθίζω να λέω σε παρόμοιες περιπτώσεις. Στην Αριστερά δεν υπάρχουν προφήτες που θα προβλέψουν αν ο νεοφιλελεύθερος καπιταλισμός μετά τον κορονοϊό θα ανατραπεί, θα ενισχυθεί ή κάτι ενδιάμεσο. Και τούτο, μεταξύ άλλων, διότι το τι θα συμβεί θα εξαρτηθεί σε μεγάλο βαθμό από υποκειμενικούς παράγοντες, που εξ ορισμού είναι μη προβλέψιμοι. Θα μπορούσαμε όμως να κάνουμε κάποιες σκέψεις για τον υποκειμενικό παράγοντα της ίδιας της Αριστεράς - με άλλα λόγια, για το πώς θα έπρεπε να πορευτεί η Αριστερά σε επίπεδο τακτικής και στρατηγικής μετά το τέλος της υγειονομικής κρίσης.

Η στάση της Αριστεράς δεν μπορεί παρά να συνίσταται στην έμπρακτη κατάδειξη των αντιφάσεων του νεοφιλελεύθερου συστήματος που οδήγησαν στην τραγωδία της πανδημίας. Οι πολιτικές αρχές και οι αρμόδιοι επιστήμονες μας ζητούν να κλειστούμε σπίτια μας, εξηγώντας πως είναι το μόνο αποτελεσματικό μέσο αντιμετώπισης της πανδημίας. Και έχουν δίκιο. Έχουν όμως δίκιο ακριβώς επειδή τα συστήματα υγείας είναι ανεπαρκή. Το κλείσιμο στο σπίτι αποτελεί επομένως κατάσταση αποκαλυπτικής σημασίας ως ένδειξη μιας διττής αντίφασης του νεοφιλελεύθερου καπιταλισμού. Ως προς τις αιτίες που το επιβάλλουν: ανεπάρκεια των συστημάτων υγείας λόγω των δεκαετιών νεοφιλελεύθερων πολιτικών (και) στην υγεία που προηγήθηκαν. Ως προς τις συνέπειές του: πρωτοφανής οικονομική καθίζηση με εκατομμύρια ανέργους.

** Ο Κύρκος Δοξιάδης είναι Καθηγητής της Κοινωνικής Θεωρίας στο Πανεπιστήμιο Αθηνών και μέλος του ΔΣ του ΕΝΑ.*

Τα νέα δεδομένα για την ελληνική εξωτερική πολιτική εν μέσω της διεθνούς πανδημίας

Του Σταύρου Ι. Δρακουλαράκου *

Σε μια χρονική περίοδο όπου επιτάσσεται η μεταβολή της ισορροπίας μεταξύ τομέων όπως της εξωτερικής πολιτικής και της διατήρησης της ομαλής λειτουργίας του εθνικού συστήματος υγείας, κρίνεται απαραίτητη μια νέα ανάγνωση και ενσωμάτωση των δεδομένων που προκύπτουν από τις τρέχουσες συνθήκες, τόσο στο εσωτερικό όσο και στο εξωτερικό.

Προκύπτουν τρία βασικά ερωτήματα, τα οποία αποτελούν απόρροια της πανδημίας του COVID-19. Το πρώτο αφορά τον ρόλο που δύναται να διαδραματίσει η Ελλάδα εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Οι μεγάλες κρίσεις, και ιδιαίτερα όταν έχουν καθολική επίδραση στην ευρωπαϊκή ήπειρο, με τον ένα ή τον άλλο τρόπο, είναι αυτές που αποτελούν το έρεισμα για περαιτέρω αλληλεγγύη και αναγέννηση των ιδεών και αρχών της Ε.Ε. Κατά συνέπεια, οι θέσεις των κρατών-μελών και η επίτευξη στενής συνεργασίας και σύμπλευσης στα καίρια ευρωπαϊκά αλλά και εθνικά ζητήματα θα αποβούν καθοριστικά στο σύντομο μέλλον, ώστε να διασφαλιστούν τα ευρωπαϊκά κεκτημένα. Βασικό χαρακτηριστικό και κύριο πλεονέκτημα ήταν η ελεύθερη διακίνηση των ατόμων, των αγαθών και του κεφαλαίου. Ως εκ τούτου, το κλείσιμο των συνόρων αποτελεί ένα πρώτο ρήγμα στην ευρωπαϊκή ενοποιητική διαδικασία, το οποίο ενδέχεται να οδηγήσει σε περισσότερα. Είναι γεγονός ότι τα παραμελημένα πλεονεκτήματα της Ε.Ε. και η συνεργασία μεταξύ των κρατών-μελών οφείλουν να λάβουν περισσότερη σημασία ώστε να επιβιώσει το ευρωπαϊκό οικοδόμημα, τουλάχιστον όπως το γνωρίζουμε. Είναι συμφέρον κάθε κράτους-μέλους να βρίσκεται στην πρώτη γραμμή αυτής της προσπάθειας.

Το δεύτερο ερώτημα εντοπίζεται στην ένταση και στην αποκλιμάκωση των ελληνοτουρκικών σχέσεων. Παρά το γεγονός ότι η κατάσταση στον Έβρο φαίνεται να έχει σταδιακά ατονήσει, είναι σαφές πως η προκλητικότητα της Τουρκίας αναφορικά με τις διεκδικήσεις θα συνεχίσει να υφίσταται.

Ένας από τους σταθερούς παράγοντες, οι οποίοι κατευθύνουν τη χάραξη της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής προς τη συγκεκριμένη κατεύθυνση είναι η σοβαρή εσωτερική δημοσιονομική, προσφυγική, πολιτική και πλέον υγειονομική κρίση στο έδαφός της. Η εξωτερίκευση των εσωτερικών προβλημάτων αποτελεί ένα αξιόπιστο εργαλείο πολιτικής για την Τουρκία το οποίο δεν μπορεί να θεωρηθεί αμελητέο.

Τέλος, το τρίτο ερώτημα αφορά τη θέση της Ελλάδας ως παράγοντα σταθερότητας τόσο στην ανατολική Μεσόγειο, όσο και στη Βαλκανική Χερσόνησο, αλλά και στην ευρύτερη περιοχή της Μέσης Ανατολής. Έχει παρατηρηθεί στο διεθνές γίγνεσθαι ότι η πανδημία έχει οδηγήσει στην επιστροφή του κράτους υπό την έννοια της απόλυτης κυριαρχίας στο έδαφός του. Μολονότι, τα νέα μέτρα και η κλιμάκωσή τους που λαμβάνονται σε ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο αποτελούν αντίδραση σε καταστάσεις έκτακτης ανάγκης, καθίσταται απαραίτητο να διασφαλιστούν τα εχέγγυα αλλά και η διεθνής πίεση ώστε στο εγγύς μέλλον να περιοριστούν και στη συνέχεια να αποσυρθούν πλήρως ώστε να επιτευχθεί μια επιστροφή στην κανονικότητα. Συνεπώς, ένα κράτος όπως η Ελλάδα έχει τη δυνατότητα να προωθήσει το σεβασμό του Διεθνούς Δικαίου και των δικαιωμάτων του ανθρώπου στην περιφέρειά της.

Καθίσταται σαφές πως τα νέα δεδομένα έχουν διαταράξει τις διεθνείς ισορροπίες όπως και τις διμερείς και πολυμερείς σχέσεις σε σημαντικό βαθμό. Ωστόσο, μαζί με τα προβλήματα που δημιουργούν τα κοσμοϊστορικά γεγονότα και κάθε μεταβολή της διεθνούς τάξης πραγμάτων προκύπτουν και ευκαιρίες, είτε αυτές είναι οικονομικές, είτε πολιτικές, είτε και διεθνούς ηθικής, τις οποίες κανένα κράτος δεν μπορεί να αγνοήσει.

** Ο Δρ. Σταύρος Ι. Δρακουλαράκος είναι Διευθυντής Έκδοσης στο Κέντρο Μεσογειακών Μεσανατολικών και Ισλαμικών Σπουδών (ΚΕΜΜΙΣ)*

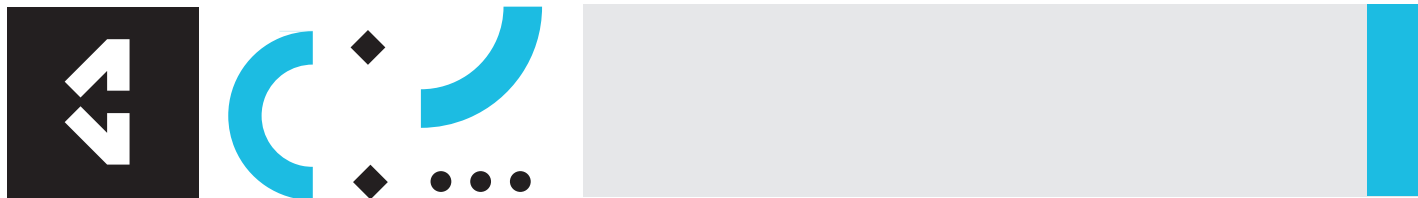
Σκιαμαχώντας με το Μέλλον: Τι και πώς θα μπορούσε να αλλάξει μετά την κρίση του κορονοϊού;

Του Νίκου Ερηνάκη *

Ποια θα είναι η επόμενη μέρα μετά την κρίση του κορονοϊού και πόση σημασία έχουν όσα συμβαίνουν και όσα θα συμβούν αυτές τις μέρες για τη διαμόρφωση της μετα-κρυσιακής συνθήκης; Ποια θα είναι η νέα αυτή συνθήκη εντός της οποίας θα βρεθούμε ξαφνικά ερριμμένοι; Τι οφείλουμε να διεκδικήσουμε και να πράξουμε σήμερα ώστε να μπορέσουμε να ελέγξουμε τη διαμόρφωση του αύριο;

Προφανώς στα παραπάνω ερωτήματα δεν υπάρχουν προκατασκευασμένες απαντήσεις, υπάρχουν όμως συγκεκριμένες κατευθύνσεις, που χωρίζονται μεταξύ τους με σταυροδρόμια, ενώ, ακολουθώντας τη μία ή την άλλη, οι λύσεις φανερώνονται ναυπηγώντας εν πλω. Κάτι που οφείλουμε όμως να θυμόμαστε: πάντα υπάρχουν εναλλακτικές. Ακόμα και σε περιόδους κρίσης, αν όχι ειδικά σε αυτές. Στη συγχρονία, για παράδειγμα, μπορούμε πράγματι να επιλέξουμε ανάμεσα σε μια ολοκληρωτική επιτήρηση και παρακολούθηση ή σε μορφές ουσιαστικής ενδυνάμωσης των πολιτών. Μπορούμε να επιλέξουμε ανάμεσα στις εθνικιστικές αναδιπλώσεις ή σε μορφές διεθνούς αλληλεγγύης.

Λέγεται ότι στις κρίσεις φανερώνεται η πραγματική φύση των ανθρώπων. Το ίδιο ισχύει και για τα πολιτικά και οικονομικο-κοινωνικά συστήματα: σε περιόδους κρίσης, τα βασικά πλεονεκτήματα και οι αδυναμίες τους αποκαλύπτονται. Πολλά από τα στοιχεία της δημοκρατίας, τα οποία θα μπορούσαν να καταστήσουν τα συστήματά μας καλύτερα εξοπλισμένα, εν καιρώ κρίσης υποχωρούν, ίσως επειδή παραμένουν ατροφικά στις περιόδους «κανονικότητας». Χωρίς αυτά όμως, ακόμα και η πιο εύπορη, τεχνολογικά εξελιγμένη χώρα είναι καταδικασμένη απλώς να σκιαμαχεί. Γιατί άραγε σε κάθε συνθήκη κρίσης, η πρώτη που πρέπει να υποχωρεί είναι η δημοκρατική λειτουργία; Αυτό πρέπει να μας απασχολήσει.

Σε κάθε περίπτωση, ένας βαθμός επιβολής ισχυρών μέτρων είναι αναμφισβήτητα αιτιολογημένος. Όπως έχουμε πει, η αποδοχή του κρατικού πατερναλισμού που οδηγεί στον περιορισμό της ατομικής αυτονομίας, όταν επιτρέπεται με όρους εθελούσιου αυτοπεριορισμού στη βάση της αλληλεγγύης και της μέριμνας προς την κοινότητα, παύει να έχει στοιχεία εξωτερικού καταναγκασμού. Ωστόσο όταν μια συνθήκη εξαίρεσης οδεύει προς μια νέα κανονικότητα, πρέπει να υπάρξει έλεγχος και μέτρο στον αριθμό, τον βαθμό και τη διάρκεια της πηγής και της φύσης των αποφάσεων που θα παρθούν. Η αιτιολόγησή τους οφείλει να παράγεται και επικοινωνείται μέσω δημοκρατικών, ανοικτών, διαφανών διαδικασιών. Χρειάζονται περαιτέρω βαθμοί ελέγχου και λογοδοσίας. Η κατάσταση εξαίρεσης δεν μπορεί να αντιμετωπίζεται ως βραχυπρόθεσμη έλλογη συνθήκη κανονικότητας, η οποία μετουσιώνεται σε μεσο- ή πολλές φορές και μακροπρόθεσμη.

Οφείλουμε όχι μόνο να παρακολουθούμε, αλλά και να έχουμε λόγο στον τρόπο που ασκείται βιοπολιτική σε όλα τα πεδία της καθημερινής μας ζωής. Το πρώτο βήμα είναι να αντιληφθούμε το πλαίσιο μέσα στο οποίο ανταγωνιστικές αξίες έρχονται σε σύγκρουση. Συχνά, γύρω από αξίες και ιδέες, πολλές φορές σε βάρος των πιο υψηλών από αυτές, αναπτύσσονται πολιτικές και συγκεκριμένα συμφέροντα τα οποία εκμεταλλεύονται την κρίση ως ευκαιρία υποβάθμισης της δημοκρατίας και προώθησης ιδιοτελών σκοπών (δυστυχώς, δεν το παρατηρούμε μόνο σε χώρες άλλων ηπείρων, αλλά και σε ευρωπαϊκές, λ.χ. η Ουγγαρία). Εκεί είναι που οφείλουμε να συγκρουστούμε.

Ας προσπεράσουμε τις ιδεοληψίες κοινωνικού δαρβινισμού που πολλές φορές κρύβονται κυνικώς πίσω από ρητορικές και αποφάσεις που παρατηρούμε διεθνώς, και ας θεωρήσουμε ως δεδομένο ότι η αξία της κάθε ανθρώπινης ζωής παραμένει κοινώς αναγνωρισμένη ως το ύψιστο αγαθό που οφείλουμε να προασπίσουμε. Η τριπλή κρίση (υγειονομική, οικονομική και ψυχολογική) που βιώνουμε λόγω της πανδημίας, έρχεται να προστεθεί στις μεγάλες κρίσεις της εποχής μας, με κυρίαρχες την κλιματική κρίση, τις ανισότητες κάθε είδους, και την προσφυγική και μεταναστευτική κρίση. Και όλα αυτά, εν μέσω καθοριστικών τεχνολογικών εξελίξεων που μας έχουν εισαγάγει στην 4η Βιομηχανική Επανάσταση, και μένει σε εμάς να προσδώσουμε θετικό πρόσημο. Προφανώς, εφόσον κατανοούμε ότι το πρόβλημα προκύπτει από τις αλληλοσυνδεόμενες κρίσεις, δεν μπορεί παρά και η λύση να είναι απόρροια αλληλοσυνδεόμενων πρωτοβουλιών.

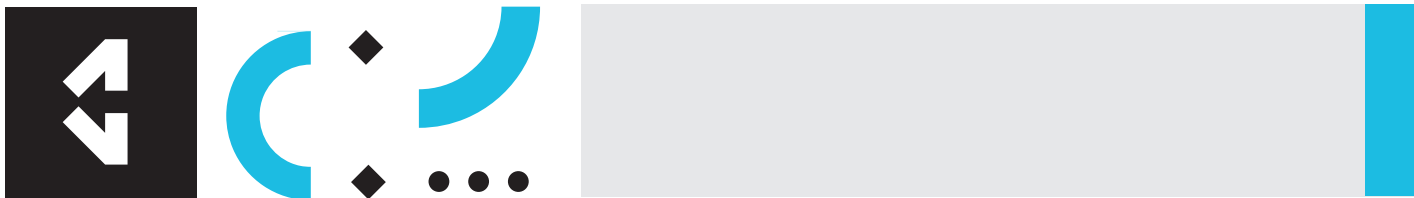

Η πανδημία του κορονοϊού επηρεάζει όλους, αλλά δεν επηρεάζει όλους εξίσου. Κι εάν συμφωνούμε ότι ο κορονοϊός είναι ο ιός της ανισότητας, με την έννοια ότι τόσο οι άμεσες όσο και οι έμμεσες επιπτώσεις του όχι μόνο επιβαρύνουν περισσότερο τους αδύναμους, αλλά και θα προκαλέσουν περισσότερες ανισότητες στο άμεσο μέλλον, τότε ως τέτοιον πρέπει και να τον πολεμήσουμε. Για παράδειγμα, δεν μπορούμε να μην αναλογιστούμε τους συνανθρώπους μας που χάνουν ή θα χάσουν τη δουλειά τους, ή μια ολόκληρη γενιά, τη δική μας γενιά, που χωρίς ακόμα να έχει ξεπεράσει την κρίση του 2008 βιώνει και αυτή την κρίση, καθιστώντας πλέον την επισφάλεια, σε όλα τα επίπεδα, οριακά οντολογικό χαρακτηριστικό της.

Επίσης, δεν μπορούμε να μην εστιάσουμε σε ζητήματα ψηφιακών δικαιωμάτων που πλέον καθίστανται κομβικά. Πρώτον, θέματα προσωπικών ελευθεριών και ιδιωτικότητας: Πόση ελευθερία άραγε είμαστε έτοιμοι να θυσιάσουμε για την ασφάλειά μας; Και μια μετα-ερώτηση: Είναι σωστό να θέτουμε την ελευθερία και την ασφάλεια ως μέρη ενός μανιχαϊστικού διπόλου; Μήπως υπάρχει η δυνατότητα με τις σωστές πολιτικές να εξασφαλισθούν, στο μέγιστο εφικτό βαθμό, παράλληλα αμφότερες; Δεύτερον, ζητήματα ψηφιακής εργασίας: Θα υποστηρίξουμε ανοικτά και συνεργατικά μοντέλα οικονομίας διαμοιρασμού ή θα καταλήξει η ψηφιακή εργασία απλώς ένα μοντέλο gig οικονομίας με εγγενώς επισφαλείς μορφές αποσπασματικής και περιστασιακής απασχόλησης;

Οι λύσεις για την πανδημία και τη συνθήκη που θα ακολουθήσει οφείλουν να δοθούν σε διεθνές επίπεδο, και αν είναι νωρίς γι' αυτό, ας είναι τουλάχιστον σε ευρωπαϊκό. Το σίγουρο είναι πως δεν υπάρχει χώρος για τη ψευδαισθηση της επιφανειακής, πρόσκαιρης φιλανθρωπίας, χρειάζονται αποφάσεις, ρυθμίσεις και δράσεις ουσιαστικής αλληλεγγύης. Ας φροντίσουμε ο ιός να παραμείνει μόνο ένας δυστοπικός βιολογικός παράγοντας και να μην αποτελέσει μέρος μιας ιδεολογίας που κατασκευάζει την ετερότητα του Άλλου ως ασθένεια.

Η αμφισβήτηση του κόσμου πριν από την κρίση μπορεί να μας δώσει νέους εναλλακτικούς δρόμους για την αναδιαμόρφωση του κόσμου μετά την κρίση. Συχνά υποστηρίζουμε ότι χρειαζόμαστε ριζικά νέες αλλαγές ώστε να βελτιώσουμε την καθημερινή κοινωνικο-πολιτική πραγματικότητά μας. Αυτό που οφείλουμε να συνειδητοποιήσουμε είναι ότι μια ριζική αλλαγή ήδη συμβαίνει, εξαιτίας και εξ αφορμής της κρίσης του κορονοϊού.

Διανοίγονται λοιπόν πεδία διεκδίκησης για το ποιο θα είναι το περιεχόμενο της αλλαγής μετά την κρίση και πώς αυτό θα πραγματοποιηθεί. Ας δώσουμε τη μάχη συλλογικά ενάντια στην απομόνωση και τη μισαλλοδοξία και υπέρ της μέριμνας για τον Άλλον, από τον αυτοπεριορισμό του καθενός για την προστασία όλων μέχρι και την υποστήριξη αξιών που θα υπερασπίσουν τη ζωή και τα δικαιώματα όλων, όπως η ισοελευθερία και η κλιματική δικαιοσύνη.

** Ο Νίκος Ερηνάκης είναι Επιστημονικός Διευθυντής του ΕΝΑ και Διδάσκων Φιλοσοφίας στο ΕΚΠΑ και την ΑΣΚΤ.*

Κοινωνικά και πολιτικά ερωτήματα μετά τον κορονοϊό

Της Σοφίας Καναούτη *

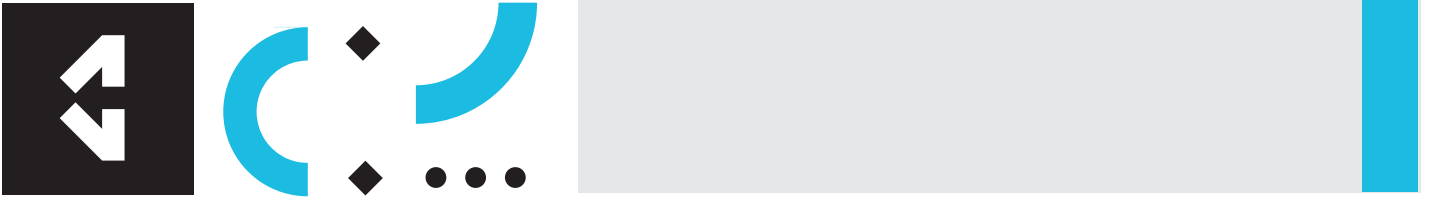
Όποια πράγματα φαίνεται, εκ των πραγμάτων, να ξεπερνώνται, τουλάχιστον προς το παρόν, στη συνείδηση του κόσμου που φτάνει γρήγορα, ή σιγά-σιγά, σε συνειδητοποίηση της κατάστασης:

Πρώτον, ο ρομαντισμός, η αίσθηση ότι όλα θα φτιάξουν από μόνοι τους, και δεν χρειάζεται να κάνουμε τίποτα γι' αυτό. Η αίσθηση ότι ένας από μηχανής θεός θα μας σώσει από την πανδημία. Σιγά σιγά γίνεται σαφές ότι αυτός ο από μηχανής θεός δεν υπάρχει. Ακόμα και αυτή η εμπιστοσύνη που δείχνουν σε δύσκολες στιγμές οι λαοί στους ηγέτες τους, κι αυτή για να συνεχιστεί, πρέπει οι ηγέτες να παίρνουν όλα τα κατάλληλα μέτρα για την προστασία των πολιτών.

Δεύτερον, ξεπερνιέται η τεχνοκρατική οπτική της πολιτικής, που θεωρεί την κοινωνία της αγοράς ως πιο σημαντική από την ανθρώπινη ζωή και την πολιτική σφαίρα. Τις αποφάσεις της αγοράς τις βλέπουμε να στοιχίζουν μακροπρόθεσμα και στην αγορά την ίδια, και βέβαια και δυστυχώς βραχυπρόθεσμα, κυρίως σε ζωές. Η στάση των εταιρικών συμφερόντων σε αυτή την πανδημία είναι κάτι που οι λαοί δεν θα μπορέσουν να ξεχάσουν.

Ξεκαθαρίζει η σχέση μας με αυτές τις δύο μορφές παραπλάνησης, αλλά μας περιμένουν δύο άλλοι πολιτικοί κίνδυνοι: πολύ εύκολα, όπως είδαμε, ξέφυγε η ρητορική περί «υγειονομικής βόμβας» από τους μετανάστες και τους πρόσφυγες, και κινήθηκε προς τους Έλληνες που περίμεναν στο αεροδρόμιο του Λονδίνου μετά τη ματαιωμένη πτήση τους για ένα αεροπλάνο που θα τους έφερνε στην Ελλάδα.

Μαζί με το στίγμα για τους άλλους (και για τον εαυτό μας, αφού χωρίς τεστ δεν μπορούμε να ξέρουμε), έρχεται και η πρακτική του να ψάχνουμε να βρούμε ποιοι είναι «άνοσοι» στον ιό, ποιοί μπορούν να τον φέρουν χωρίς να νοσήσουν. Αυτό δεν υποθάλλει μόνο διακρίσεις, σε μια εποχή που θα κληθούν οι γιατροί να αποφασίσουν για ποιούς φτάνουν οι αναπνευστήρες, αλλά και στοιχεία ευγονικής. (Την 1η Απριλίου, στη συνέντευξη Τύπου, ο ΠΟΥ δήλωσε βέβαια ότι 75% αυτών των ασυμπτωματικών θα νοσήσουν, μόνο που θα νοσήσουν αργότερα. Αλλά το 25% παραμένει ως δέλεαρ μίας ευγονικής ιδεοληψίας).

Δεδομένων αυτών, η ιδιωτικότητα θα είναι για πολύ καιρό έρμαιο στα χέρια αυτών κυβερνήσεων που είναι διατεθειμένες να διακινδυνεύσουν τη δημοκρατία. Ο Snowden έχει μιλήσει για την ανάγκη για νέα εργαλεία που θα προστεθούν στα παλιά, για να αναχαιτιστεί η ασυδοσία αυταρχικών κυβερνήσεων σε σχέση με την ιδιωτικότητα¹. (Γιατί άλλο να εξετάζεται πού βρίσκεσαι, για να τηρείς τις αποστάσεις, και άλλο να εξετάζονται οι συνομιλίες σου και όποιοι τρόποι που επικοινωνείς με τους άλλους, και ποιούς άλλους). Πέρα από αυτό, ο Yuval Noah Harari μιλά για μία ευτυχή αντιστροφή²: για μία τεχνολογία που επιτρέπει σε εμάς, τους πολίτες, να ελέγχουμε την κυβέρνησή μας. Το βλέπουμε ίσως αυτές τις μέρες στην πληροφόρηση που έχουμε για τραγική έλλειψη απαραίτητου εξοπλισμού του υγειονομικού προσωπικού, την ίδια στιγμή που δίνονται διαβεβαιώσεις ότι υπάρχει.

Επιλογές έχουμε. Τί θα επιλέξουμε, και ποιές πολιτικές δυνάμεις θα μας στηρίξουν σε αυτό; Κι αν οι μέρες περνούν χωρίς να καταλαβαίνουμε αν είναι Τρίτη ή αν είναι Παρασκευή, πάντως όλα όσα συμβαίνουν χαράσσονται στη μνήμη μας όπως όλες οι τραυματικές εμπειρίες στο μυαλό του ανθρώπου. Και θα θυμόμαστε, με λεπτομέρειες, τί έγινε αυτές τις μέρες, ποιός στάθηκε δίπλα μας, και πώς.

** Η Σοφία Καναούτη είναι Δρ. του Πανεπιστημίου του Κάρντιφ, ερευνήτρια Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης & Πολιτικής στο Πανεπιστήμιο Αθηνών και διδάσκουσα στο ΕΚΠΑ και στο ΕΑΠ.*

¹ <https://theintercept.com/2015/11/12/edward-snowden-explains-how-to-reclaim-your-privacy/>

² <https://www.ft.com/content/19d90308-6858-11ea-a3c9-1fe6fedcca75>

Ευθύνη, ανευθυνότητα και δημοκρατική αντιπαράθεση σε καιρούς πανδημίας

Του Γιώργου Κατσαμπέκη *

«**Ε**υθύνη εναντίον ανευθυνότητας». Αυτό είναι το δίπολο που μοιάζει να κυριαρχεί στον τρόπο με τον οποίο η σημερινή κρίση της πανδημίας του νέου κορονοϊού πλαισιώνεται από την κυβέρνηση και σημαντικό μέρος των μεγάλων συγκροτημάτων ενημέρωσης. Και πού είναι το πρόβλημα, θα αντέτεινε κανείς. Δεν είναι καθήκον μας ως πολίτες να είμαστε υπεύθυνοι, ιδιαίτερα δε όταν διακυβεύεται το κοινό καλό, η δημόσια υγεία; Βεβαίως, καμία αμφιβολία για την σημασία της συνετής και υπεύθυνης στάσης των πολιτών, την συμμόρφωση με τις οδηγίες της πολιτείας και των αρμόδιων αρχών όσον αφορά τα μέτρα προφύλαξης και περιορισμού της εξάπλωσης του ιού. Συνιστά υποχρέωση και καθήκον, μέριμνα για εμάς τους ίδιους αλλά και για τους συμπολίτες μας. Οφείλουμε, ωστόσο, να επερωτήσουμε την λογική αυτού του κοινότοπου δίπολου, καθώς ο πολιτικός λόγος δεν είναι ποτέ «αθώος». Παράγει αποτελέσματα, νομιμοποιεί συγκεκριμένες πρακτικές και πρακτικές. Στην προκειμένη περίπτωση, μάλιστα, τα πλαισιωτικά σχήματα που τείνουν να ηγεμονεύσουν στη δημόσια σφαίρα κρύβουν σοβαρούς κινδύνους για την ίδια τη δημοκρατία, η οποία ίσως καταλήξει «παράπλευρη απώλεια» της καινοφανούς κρίσης που πλήττει ολόκληρο τον πλανήτη. Αρκεί να αναλογιστεί κανείς τον δικαιολογημένο μεν, χωρίς προηγούμενο δε, περιορισμό των ελευθεριών και των δικαιωμάτων μας. Αλλά ας γίνω πιο συγκεκριμένος.

Κάθε σοβαρή κρίση αλλάζει τους όρους άρθρωσης του δημόσιου λόγου και του πολιτικού ανταγωνισμού. Ανάλογα με το μέγεθος και τη διάρκεια του εκάστοτε προβλήματος, αργά ή γρήγορα, τα πάντα καταλήγουν να περιστρέφονται γύρω από αυτό. Στην αναγνώριση της πρόκλησης, της απειλής, του εξωτερικού σοκ. Στις ενδεδειγμένες ενέργειες για την αντιμετώπιση του προβλήματος ή του περιορισμού της απειλής. Στην συζήτηση για την αποτελεσματικότητα της αντίδρασης του κρατικού μηχανισμού και την ανάδειξη ευθυνών για τυχόν ανεπάρκειες, ολιγωρίες ή αποτυχίες.

Κάθε κρίση, με άλλα λόγια, από μια οικονομική ύφεση έως μια φυσική καταστροφή, αυτομάτως συνοδεύεται και από παιχνίδια ηγεμονίας στη δημόσια σφαίρα. Κερδισμένος, πολιτικά, βγαίνει εκείνος που θα προσφέρει το πιο πειστικό αφήγημα, αφού με βάση αυτό θα καθιερωθεί στην κοινή γνώμη το σωστό και το λάθος, τι μπορεί να λεχθεί και τι όχι. Και εδώ ακριβώς είναι που ξεκινούν τα προβλήματα. Η συστηματική επίκληση του δίπολου «υπευθυνότητα/ ανευθυνότητα» από την κυβέρνηση μεταθέτει την συζήτηση για την αντιμετώπιση της πανδημίας από το πεδίο της πολιτικής σε εκείνο της ηθικής, από την κορυφή στη βάση, κι από το συλλογικό στο ατομικό. Στο βαθμό δε που η «ευθύνη» συνδέεται με την επιστημονική γνώση/αλήθεια (εξ ου και η λογική των κοινών ενημερώσεων ενός εκπροσώπου της επιστημονικής κοινότητας και ενός εκπροσώπου της κυβέρνησης), ως σημείο αναφοράς για την υπεύθυνη στάση των πολιτών ορίζεται η αντικειμενική γνωμοδότηση των ειδικών επιστημόνων, δοσμένη με το ύφος της πατερναλιστικής (σχεδόν παρηγορητικής) μέριμνας από έναν κατά τα λοιπά αξιολογότερο και αξιοπρεπή επιστήμονα.

Η κυβέρνηση, με αυτό τον τρόπο, παρουσιάζεται ως ηθικά χρηστός διαχειριστής ενός προβλήματος με οδηγό την επιστημονική αλήθεια. Τα πολιτικά κίνητρα, οι υπολογισμοί, οι εξυπηρετήσεις συγκεκριμένων σκοπών και συμφερόντων έναντι άλλων αποσιωπώνται, ενώ όποιος-α διαφωνεί με την χαρασσομένη πολιτική αυτομάτως στιγματίζεται ως «λαϊκιστής», ανεύθυνος, ή απλώς άσχετος. Το αποτέλεσμα είναι ένας ασφυκτικός περιορισμός της δημόσιας αντιπαράθεσης και του πολιτικού διαλόγου γύρω από εναλλακτικές μορφές διαχείρισης τόσο της υγειονομικής όσο και οικονομικής διάστασης της πανδημίας, τόσο της σημερινής κατάστασης όσο και την επόμενης μέρας. Και ενώ η δημόσια αντιπαράθεση εναλλακτικών πολιτικών σχεδίων είναι το οξυγόνο της δημοκρατίας, με αφορμή την πραγματικά έκτακτη συνθήκη, καλούμαστε σήμερα να συναινέσουμε άκριτα σε κάθε νέο περιορισμό της ελευθερίας και των δικαιωμάτων των πολιτών που ανακοινώνει η κυβέρνηση και να επικροτήσουμε την ακολουθούμενη πολιτική. Όποιος τολμά να εκφράσει εύλογες αμφιβολίες για την αποτελεσματικότητα, τις σκοπιμότητες ή τη λογική θεμελίωση των μέτρων, σχεδόν αυτομάτως στιγματίζεται ως κάποιος που υπονομεύει την «εθνική προσπάθεια» ενάντια στο κακό.

Η συχνή επίκληση του σχήματος του «πολέμου» έρχεται, έτσι, να ενισχύσει το αφήγημα της κυβέρνησης. Η λογική του πολέμου θέτει τη χώρα σε εγρήγορση. Συσπειρώνει τους πολίτες γύρω από τον κοινό στόχο και τον εκάστοτε ηγέτη. Αυτό που στη σχετική βιβλιογραφία, ιδιαίτερα την αμερικάνικη, ονομάζεται rally 'round the flag effect. Το είχαμε δει στις ΗΠΑ μετά την επίθεση στους Δίδυμους Πύργους, το βλέπουμε και σήμερα στην ίδια χώρα, παρά την καθυστερημένη και σπασμωδική αντίδραση της κυβέρνησης Trump μπροστά στο πρόβλημα. Η πολεμική λογική εντείνει τα απορριπτικά αντανακλαστικά στην διαφωνία και την κριτική που ήδη προκαλούνται από την ηθικοποίηση του πολιτικού λόγου και την μετάθεση της βάσης νομιμοποίησης από την πολιτική στην επιστήμη.

Εδώ είναι όμως που ξεκινούν να αποκαλύπτονται οι ρωγμές στο κυβερνητικό αφήγημα. Οι από τα πάνω καταγγελίες (συνήθως από τον υφυπουργό Πολιτικής Προστασίας και Διαχείρισης Κρίσεων) των «ανεύθυνων» πολιτών που «εξαναγκάζουν» την κυβέρνηση να σκληρύνει τη στάση της, μοιάζουν να γίνονται αυθαίρετα. Βασίζονται σε ανεκδοτολογικά στοιχεία και παρά την διαρκή επίκληση στην επιστήμη και την αλήθεια, σπάνια θεμελιώνονται σε «σκληρά δεδομένα». Σκεφτείτε, για παράδειγμα, την έμφαση που δόθηκε στην υποτίθεται μαζική έξοδο των πολιτών προς τα χωριά, ακριβώς πριν την επιβολή αυστηρών μέτρων περιορισμού της κυκλοφορίας, την στιγμή που τα δεδομένα για την κίνηση στα διόδια έδιναν τουλάχιστον 30% μείωση της κυκλοφορίας. Ή, ακόμα πιο πρόσφατα, τις αναφορές του κ. υφυπουργού στο πλήθος υποτίθεται πολιτών που προφασίστηκαν ξαφνικά «βλάβες στα υδραυλικά» των σπιτιών τους στην επαρχία για να ταξιδέψουν. Κανένα στοιχείο δεν δόθηκε ως προς τον ακριβή αριθμό των σχετικών αιτημάτων, ώστε να μπορεί κανείς να ελέγξει την εγκυρότητα της καταγγελίας. Καμία ένδειξη για να βοηθήσει τους πολίτες να αποτιμήσουν την κατάσταση στο πραγματικό της μέγεθος. Η «ανευθυνότητα» των πολιτών επιτελείται «από τα πάνω». Οι εντυπώσεις μένουν και παράγουν αποτελέσματα.

Επιστρέφω λοιπόν στην προηγούμενη παρατήρηση: ο πολιτικός λόγος δεν είναι ποτέ αθώος. Έχει μια κρίσιμη επιτελεστική και νομιμοποιητική διάσταση. Από την μία, με τις διαρκείς αναφορές στην «ανευθυνότητα» των πολιτών και την επιτέλεση κρίσης ως μιας κρίσης ασφάλειας (και όχι ως κρίση δημόσιας υγείας), επιτελείται ο ρόλος της πατερναλιστικής εξουσίας που ανησυχεί και σπεύδει να μεριμνήσει για το κοινό καλό, όχι μέσω γενναίας ενίσχυσης των δομών της δημόσιας υγείας, αλλά πειθαρχώντας και καταστέλλοντας τα υποκείμενά της.

Ταυτόχρονα, αφού αυτή η εικόνα εμπεδωθεί στην κοινή γνώμη, νομιμοποιούνται τα όλο και πιο σκληρά μέτρα περιορισμού των πολιτών, ενώ στρώνεται το έδαφος και για την απόδοση των ευθυνών. Εφόσον βρισκόμαστε σε «πόλεμο», και αφού ο εχθρός (ο ιός) είναι αόρατος, άυλος, πρέπει να κατασκευαστεί ένας άλλος εχθρός, πιο χειροπιαστός, πιο βολικός, πάνω στον οποίο να προβάλλουμε τα αρνητικά μας συναισθήματα αλλά και τις ευθύνες για την ενδεχόμενη χειροτέρευση της κατάστασης. Ο «ανεύθυνος πολίτης» είναι ο ιδανικός εχθρός σε αυτή τη συγκυρία, αφού είναι αδύνατο να ταυτοποιηθεί. Για τον καθένα και την καθεμιά μπορεί να είναι ο οποιοσδήποτε, ο διπλάνος ή ο απέναντι, ακόμα και ο ίδιος μας ο εαυτός. Οι άνθρωποι που είδαμε στην τηλεόραση να βγαίνουν βόλτα σε ένα πάρκο, οι συνταξιούχοι που στήθηκαν στην ουρά στις τράπεζες να πάρουν τις συντάξεις τους, ο γείτονας που βγήκε δυο φορές για τρέξιμο. Μήπως φταίμε κι εμείς οι ίδιοι που βγήκαμε χθες να πάμε δύο φορές στο σούπερ μάρκετ; Ο «εχθρός» αυτό μπορεί να κατονομάζεται, να καταγγέλλεται, με την σιγουριά ότι ποτέ κανείς δεν θα πάρει την πρωτοβουλία να απαντήσει εκ μέρους των «ανεύθυνων». Ποιος θα ήθελε, άλλωστε, να ταυτιστεί με μια τέτοια θέση;

Εν τω μεταξύ, χάνουμε την ευκαιρία να μιλήσουμε ανοιχτά και δημοκρατικά για εναλλακτικές μορφές πολιτικής διαχείρισης της κρίσης. Η κυβέρνηση μπορεί να χειροκροτά τις γιατρίνες και τους νοσηλευτές στα δημόσια νοσοκομεία από τα μπαλκόνια (όπως ακριβώς έγινε και σε άλλες χώρες), χωρίς να προχωρά στους μαζικούς και μόνιμους διορισμούς που έχει ανάγκη η δημόσια υγεία, χωρίς να επιτάσσει τις ιδιωτικές κλινικές και το προσωπικό τους ώστε να ριχτούν όσο το δυνατό περισσότερα χέρια και δομές στη μάχη με τρόπο κεντρικά συντονισμένο και κοινωνικά δίκαιο. Την ίδια στιγμή, παρά την λιτανική επίκληση του λόγου της επιστήμης, η κυβέρνηση μπορεί να ερμηνεύει τις οδηγίες του Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας επιλεκτικά, αφού μοιάζει αγνοεί τα διδάγματα από τα πιο επιτυχημένα παραδείγματα διαχείρισης του προβλήματος μέχρι στιγμής, όπως αυτά της Γερμανίας και της Νότιας Κορέας, όπου βλέπουμε εκτεταμένους και μαζικούς ελέγχους για τον εντοπισμό των κρουσμάτων για τον περιορισμό της εξάπλωσης. Το ίδιο κάνουν, άλλωστε, και άλλες κυβερνήσεις, επιλέγουν τι θα εφαρμόσουν, γι' αυτό και βλέπουμε διαφορετικές αντιδράσεις, από αυστηρές καραντίνες νωρίς στην εξέλιξη της μετάδοσης του ιού (όπως ορθώς συνέβη και στην Ελλάδα) ως εντελώς χαλαρά μέτρα και «business as usual» με την ελπίδα επίτευξης της λεγόμενης «ανοσίας της αγέλης», παρά το γεγονός ότι εν τω μεταξύ, μπορεί να θρηνήσουμε σημαντικές απώλειες μεταξύ των ηλικιωμένων και ευάλωτων (όπως επιχειρήθηκε αρχικά στο Ηνωμένο Βασίλειο).

Για να μην παρεξηγηθώ, δεν θεωρώ τη σημερινή κρίση ευκαιρία για αντιπολίτευση. Οφείλουμε, μάλιστα, να αναγνωρίσουμε ότι η κυβέρνηση έλαβε εγκαίρως μέτρα τα οποία δείχνουν να προλαμβάνουν τα χειρότερα. Και αυτό πρέπει να της πιστωθεί. Το πρόβλημα εντοπίζεται στον ασφυκτικό περιορισμό του δημοκρατικού διαλόγου, στην περιστολή του διανοητού, στην ατροφία της πολιτικής αντιπαράθεσης, στον κίνδυνο ανάδυσης ενός πατερναλιστικού, «μειλίχιου» αυταρχισμού, όπως πολύ εύστοχα το έθεσε και ο Αντώνης Λιάκος. Στην πολιτική δεν υπάρχουν μονόδρομοι. Πάντοτε υπάρχουν εναλλακτικές, τουλάχιστον όσο δεν ζούμε σε συνθήκες πεφωτισμένης αριστοκρατίας. Εναλλακτικές οι οποίες καθορίζονται από τις αξίες, τα προγράμματα και τους στόχους των εκάστοτε πολιτικών δρώντων. Η σημερινή κρίση δεν αποτελεί εξαίρεση. Η πρόταξη της «ατομικής ευθύνης», τα καλέσματα σε «εθελοντισμό» αντί ενεργών πολιτικών παρεμβάσεων, η εξάρτηση από και η έκφραση ευγνωμοσύνης για τη φιλανθρωπία του κεφαλαίου αντί της κρατικής απαίτησης να συμβάλλει ο καθένας ανάλογα με τις δυνάμεις του, σπρώχνει εκτός κάδρου την ευθύνη της πολιτείας για το συλλογικό καλό, τα ίσα δικαιώματα στην υγεία, την εξασφάλιση για όλους ενός αξιοβίωτου βίου. Εδώ βρισκόμαστε, αυτοί είναι οι όροι της αντιπαράθεσης. Με το να συζητούμε και να προβληματιζόμαστε το αφήγημα της κυβέρνησης δεν εκθέτουμε κάποια συνομωσία ή φαυλότητα. Οι επιλογές, παρά την ηθικολογική πλαισίωση, είναι εξόχως πολιτικές και τα κίνητρα σαφή.

Εδώ έγκειται και ένα από τα βασικά διακυβεύματα των ημερών: να επαναφέρουμε τη συζήτηση στο πεδίο της πολιτικής, με επιμονή, συγκροτημένη επιχειρηματολογία και συγκεκριμένες εναλλακτικές προτάσεις, όχι με στεία καταγγελία ή κενές απειλές (π.χ. το εισαγόμενο και μάλλον αντιπαραγωγικό #μετά_θα_λογαριαστούμε). Και αυτό παρά το γεγονός ότι οι κριτικές φωνές θα βρίσκουν πιθανότατα αντιστάσεις για όσο είμαστε στο «μάτι του κυκλώνα», αφού οι πολίτες μοιάζουν να γαντζώνονται από τις καθημερινές ενημερώσεις του Υπουργείου Υγείας όπως ακριβώς ο άρρωστος κρέμεται από τα χείλη του γιατρού τη μέρα μιας κρίσιμης διάγνωσης. Είναι το λιγότερο που μπορούμε να κάνουμε ώστε να συμβάλλουμε στην επιβίωση του δημοκρατικού πνεύματος αντιπαράθεσης που θα χρειαστεί για να βγούμε κερδισμένοι από αυτή την πρόκληση μακροπρόθεσμα.

** Ο Γιώργος Κατσαμπέκης είναι Λέκτορας στο Πανεπιστήμιο του Loughborough*

Η πολιτική αλλαγή κάθε άλλο παρά βέβαιη είναι

Του Γιάννου Κατσουρίδη *

Aν ένα πράγμα είναι σίγουρο για την πολιτική είναι ότι δεν λειτουργεί με εικασίες. Το έχουμε δει επανειλημμένα. Βεβαιότητες του παρόντος ανατρέπονται με μεγάλη ευκολία από γεγονότα που κανένας δεν διανοείται ότι θα συμβούν. Η επιδημία της Covid-19 μας το έχει υπενθυμίσει με τρόπο δυστυχώς τραγικό. Αν υπάρχει πλέον μια βεβαιότητα αυτή είναι η αβεβαιότητα και η ρευστότητα, συνθήκες που δυσκολεύουν όχι μόνο τους πολιτικούς δρώντες να εκτιμήσουν και να δράσουν, αλλά και τους πολιτικούς επιστήμονες να αναλύσουν και να προβλέψουν το πλαίσιο της πολιτικής δράσης. Έστω και έτσι, όμως, κάποιες υποθέσεις εργασίας στη βάση ορισμένων διαπιστώσεων μπορούν να διατυπωθούν.

Η παγκοσμιοποίηση αναδεικνύει συνεχώς την πολύπλευρη αλληλεξάρτηση της πολιτικής με την οικονομία, όπως και με πολλές άλλες δράσεις του ανθρώπου και του οικοσυστήματος και παρά την προσπάθεια των κυρίαρχων νεοφιλελεύθερων δογμάτων και δυνάμεων για αποσύνδεση της πολιτικής από την οικονομία και ειδικότερα του ελέγχου της ασυδοσίας των αγορών. Η παρούσα επιδημία της Covid-19 μας τονίζει ξανά αυτή τη διαλεκτική σχέση φύσης, οικονομίας και πολιτικής, αφού η πανδημία γονάτισε όχι μόνο τα συστήματα υγείας, αλλά και τις παγκόσμιες αγορές.

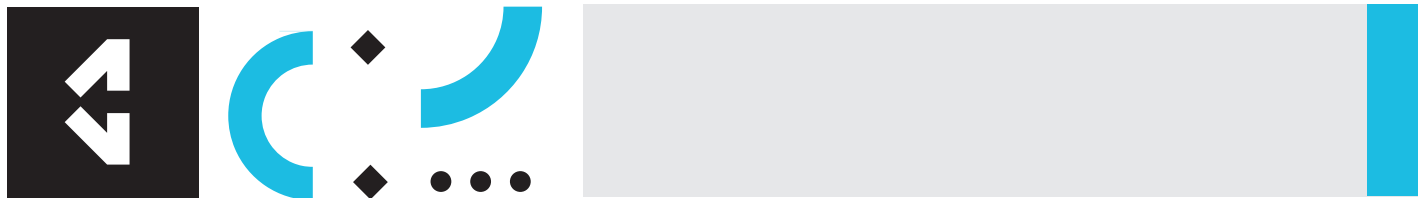
Ο πολιτικός ανταγωνισμός, εδώ και πολλά χρόνια, λαμβάνει χώρα μέσα στο κυρίαρχο παράδειγμα (paradigm) του νεοφιλελευθερισμού και ενίοτε του αυταρχισμού και του περιορισμού των δημοκρατικών και ανθρώπινων δικαιωμάτων των πολιτών (βλ. Ουγγαρία, Βραζιλία, κτλ.). Η πολιτική ηγεμονία του νεοφιλελευθερισμού οδήγησε, μεταξύ άλλων, στη διάλυση των συστημάτων υγείας και ευρύτερα του κοινωνικού κράτους και τον περιορισμό των εργατικών κεκτημένων. Η εξέλιξη αυτή είναι ακόμα πιο εμφαντική στο πλαίσιο της ΕΕ λόγω των ισχυρών παραδόσεων κοινωνικού και κρατικού παρεμβατισμού σε σειρά χωρών της Ευρώπης. Η πανδημία Covid-19 απέδειξε για μια ακόμη φορά την ανεπαρκή αντίδραση της ΕΕ, και για ορισμένους αναλυτές, και το πεπερασμένο των δυνατοτήτων της ως συνέπεια του δομικού και ιδεολογικού της σχεδιασμού.

Ο πολιτικός ανταγωνισμός της επόμενης μέρας μπορεί να προσεγγιστεί μέσα από ένα πρίσμα δίπολων ανταγωνισμών και ενός ταυτόχρονου διαχωρισμού των επιπτώσεων σε βραχυπρόθεσμο και μεσοπρόθεσμο/μακροπρόθεσμο επίπεδο. Όλα περιστρέφονται, κυρίως, γύρω από τον ρόλο του κράτους. Τα κυριότερα δίπολα που ήδη αναδεικνύονται ή/και ενισχύονται είναι η πάλη των δυνάμεων, (α) του νεοφιλελευθερισμού και του κευνσιανισμού, (β) της παγκοσμιοποίησης και της επιστροφής στο έθνος-κράτος, (γ) της διεύρυνσης των ατομικών, πολιτικών και κοινωνικών δικαιωμάτων και του περιορισμού τους. Τα δίπολα αυτά προφανώς δεν λειτουργούν ανεξάρτητα το ένα από το άλλο και σε πολλές περιπτώσεις αλληλοδιαπλέκονται, τέμνονται, ή και συμπληρώνονται.

Βραχυπρόθεσμα διαφαίνεται μια αναβίωση της συζήτησης για επιστροφή εξουσιών στο κράτος και στροφή στη θεματολογία σε πιο καθημερινά θέματα και ειδικά στην ενίσχυση των δημόσιων συστημάτων υγείας. Η πόλωση στο επίπεδο της οικονομίας είναι αναμενόμενη στο διάστημα μετά τη λήξη των έκτακτων συνθηκών με επίκεντρο τα θέματα κράτους πρόνοιας. Αυτό, πιθανότατα, θα δώσει ώθηση σε κευνσιανές προσεγγίσεις. Ταυτόχρονα, μέσα σε αυτό το πλαίσιο είναι πολύ πιθανόν, σε αρκετές χώρες, το νεοφιλελεύθερο αφήγημα να δεχθεί πιέσεις που να οδηγήσουν ακόμη και σε ρήγματα της ηγεμονίας του. Το ερώτημα αν θα μεταλλαχθεί σε κάτι που θα έχει μια πιο ανθρώπινη και κοινωνική διάσταση, αν θα παραμείνει το ίδιο, ή αν η αριστερά ή κάποιος άλλος ιδεολογικός σχηματισμός αρθρώσει ένα εναλλακτικό πολιτικό λόγο (που θα μπορεί να μετουσιωθεί σε πράξη) εξαρτάται, όπως σε όλες τις περιπτώσεις, από τη διαμεσολάβηση των πολιτικών υποκειμένων.

Τόσο βραχυπρόθεσμα όσο και μεσοπρόθεσμα τα «καθεστώτα εξαίρεσης» ενδεχομένως να γίνουν πλέον μια πολιτική κανονικότητα σε περιστάσεις είτε πραγματικής, είτε εικονικής ανάγκης. Αυτό προκύπτει όχι μόνο λόγω των ίδιων των έκτακτων συνθηκών, αλλά και της μεγάλης σημασίας που αποκτούν τα θέματα ασφάλειας για τις κοινωνίες, καθώς και του κλονισμού της εμπιστοσύνης στους αντιπροσωπευτικούς θεσμούς που αναμένεται να επιδεινωθεί. Αυτά οδηγούν με τη σειρά τους σε ευνοϊκές συνθήκες περιορισμού των ανθρωπίνων και πολιτικών δικαιωμάτων, ακόμα και με την συγκατάθεση των πολιτών. Βολικό για μια αυταρχική λαϊκή δεξιά και ακροδεξιά. Στο πλαίσιο αυτό αναμένω ότι θα τεθούν πιο έντονα ζητήματα ανθρωπίνων, πολιτικών, κοινωνικών και εργατικών δικαιωμάτων.

Η διελκυστίνδα παγκοσμιοποίησης και έθνους-κράτους, αν και σε ορισμένα σημεία ψευδής αφού δεν εκτιμώ ότι μπορεί να αναστραφεί η δυναμική της παγκοσμιοποίησης, είναι πιθανόν να προκαλέσει περαιτέρω ενίσχυση ευρωσκεπτικιστικών, εθνικιστικών και λαϊκιστικών δυνάμεων. Χώρες στις οποίες θα πραγματοποιηθούν εκλογές σύντομα αναμένεται να αντικατοπτριστεί αυτό. Ζητήματα περιεχομένου και έκτασης της παγκοσμιοποίησης, εθνικής κυριαρχίας, οικολογίας, το μεταναστευτικό, ο ρόλος της ΕΕ, αναμένεται να είναι κυρίαρχα σε αυτό το πλαίσιο. Ειδικότερα, οι εθνικιστικές, αντι-μεταναστευτικές δυνάμεις αναμένω να ευνοηθούν και θα αυξάνονται τα αιτήματα για κλείσιμο συνόρων και εκδίωξη μεταναστών και προσφύγων.

Το κυριότερο συμπέρασμα που μπορεί να εξαχθεί είναι ότι η επόμενη μέρα μπορεί να επιφέρει αλλαγές σε πολιτικές αντιλήψεις, πρακτικές και δομές. Αυτό, όμως, δεν είναι βέβαιο. Το αν αυτό θα γίνει και σε ποια έκταση, ή αν μετά από μια αρχική πρώτη αντίδραση θα οδηγηθούμε και πάλι στις αγκάλες του νεοφιλελευθερισμού θα εξαρτηθεί από τους συσχετισμούς κοινωνικής και πολιτικής ισχύος και τη βούληση των πολιτικών δρώντων.

** Ο Γιάννος Κατσουρίδης είναι μέλος ΔΕΠ του Τμήματος Πολιτικής Επιστήμης και Διακυβέρνησης του Πανεπιστημίου Λευκωσίας.*

Το λαϊκιστικό φαινόμενο στη συγκυρία της υγειονομικής κρίσης

Του Αλέξανδρου Κεσσόπουλου *

Κατά τη διάρκεια της τελευταίας δεκαετίας, στον επιστημονικό και δημόσιο λόγο έχει υποστηριχθεί ότι μία από τις εκδοχές του λαϊκιστικού φαινομένου, αυτή του αυταρχικού και αντιφιλελεύθερου λαϊκισμού, αποτελεί ενδεχομένως τη μεγαλύτερη απειλή για τη σύγχρονη φιλελεύθερη δημοκρατία. Στο πλαίσιο της σχετικής ανάλυσης για τα βασικά χαρακτηριστικά αυτού του είδους του λαϊκιστικού λόγου, ξεχωρίζουν κατά βάση τα εξής τρία στοιχεία: α) αρθρώνεται από έναν χαρισματικό ηγέτη, β) χωρίζει την κοινωνία σε δύο στρατόπεδα (εμείς/αυτοί) και παρουσιάζει ως ομοιογενές καθένα από αυτά, γ) έχει αντι-πλουραλιστικό χαρακτήρα, καθώς απαξιώνει ηθικά τον αντίπαλο και αρνείται να αναγνωρίσει οποιαδήποτε, έστω σχετική, αξία στο επιχείρημά του.

Στη χώρα μας, η δημόσια συζήτηση γύρω από τους κινδύνους που εγκυμονεί το λαϊκιστικό φαινόμενο άρχισε να υποχωρεί μετά την εκλογική νίκη της Νέας Δημοκρατίας τον περασμένο Ιούλιο, ενώ τις τελευταίες εβδομάδες, μετά το ξέσπασμα της πανδημίας, έχει αρχίσει να διατυπώνεται με συστηματικό τρόπο η άποψη ότι το ελληνικό πολιτικό σύστημα διαχειρίζεται με σύνεση την κρίση, χωρίς να ενδίδει στις σειρήνες του λαϊκισμού. Είναι, όμως, έτσι τα πράγματα; Αν επιχειρήσουμε να συγκρίνουμε τον καθημερινό λόγο τόσο της πολιτικής εξουσίας όσο και των συστημικών μέσων ενημέρωσης με τα βασικά χαρακτηριστικά του λαϊκιστικού φαινομένου που αναφέρθηκαν παραπάνω, θα καταγράψουμε περισσότερες συγκλίσεις ή αποκλίσεις;

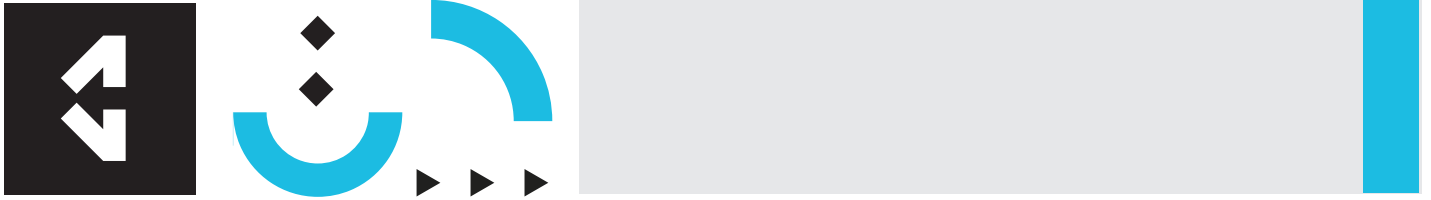
Α) Τον τελευταίο μήνα βρίσκεται σε εξέλιξη μια επικοινωνιακή καταιγίδα, η οποία προβάλλει ως κεντρικό μήνυμα τις αρετές της χαρισματικής ηγεσίας. Τα θετικά σχόλια και οι έπαινοι δεν αφορούν καν την κυβέρνηση, η οποία σε μια κοινοβουλευτική δημοκρατία λειτουργεί ως συλλογικό όργανο, αλλά εστιάζουν αποκλειστικά στο πρόσωπο του πρωθυπουργού. Είναι χαρακτηριστική η φράση «Εγώ και η καραντίνα» την οποία επέλεξε πρόσφατα ως τίτλο για τη συνέντευξη του πρωθυπουργού μεγάλης κυκλοφορίας εφημερίδα.

Β) Το σημερινό δίπολο «εμείς/αυτοί» βασίζεται στο αφήγημα περί της ανάγκης εθνικής ομοψυχίας σε συνθήκες πολέμου και, κατά συνέπεια, θέτει στο στόχαστρο οποιαδήποτε άποψη ασκεί κριτική σε κάποια πτυχή της κυβερνητικής πολιτικής. Για παράδειγμα, ακόμη και οι επικλήσεις των ανακοινώσεων του Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας σχετικά με την ανάγκη πραγματοποίησης τεστ σε μαζική κλίμακα αντιμετωπίζονται από τον κυρίαρχο λόγο ως ανεύθυνες κραυγές, οι οποίες όχι μόνο δεν χωρούν στο «εμείς», αλλά επιπλέον υπονομεύουν την εθνική προσπάθεια σε κρίσιμες ώρες.

Γ) Στην παρούσα κατάσταση έκτακτης ανάγκης η κυρίαρχη αφήγηση φροντίζει να εκτοπίσει από το πολιτικό πεδίο την έννοια του πλουραλισμού. Αφού καταστεί σαφές ότι τα αρμόδια κρατικά όργανα παλεύουν για τη σωτηρία ολόκληρου του Έθνους, στη συνέχεια επιχειρείται η μονοπώληση της αλήθειας. Όχι μόνο της πολιτικής, αλλά και της επιστημονικής. Από τη στιγμή που το εθνικό συμφέρον προβάλλεται ως μονοσήμαντη έννοια, κάθε διαφορετική πρόσληψή του αντιμετωπίζεται ως εχθρική, ενώ ο φορέας της αμφισβήτησης απαξιώνεται και λοιδορείται στη δημόσια σφαίρα. Είναι χαρακτηριστικό ότι δημοσιογράφος σε διαδικτυακή εφημερίδα υψηλής αναγνωσιμότητας έγραψε πριν λίγες μέρες άρθρο, το οποίο απευθυνόταν σε πανεπιστημιακό καθηγητή τοξικολογίας και έφερε τον τίτλο: «Αν ο κύριος [...] θέλει δημοσιότητα, να πάει στο Δελφινάριο».

Όπως έγραφε ο Joseph Schumpeter, σε συνθήκες κρίσης το κράτος έχει την τάση να εγκαταλείπει τον ανταγωνιστικό και να υιοθετεί έναν μονοπωλιακό τύπο ηγεσίας. Μια τέτοιου είδους αλλαγή στον τρόπο άσκησης της κρατικής εξουσίας συνεπάγεται αναπόδραστα και δύο συγκεκριμένες μετατοπίσεις στον κυρίαρχο λόγο. Από τη μία πλευρά η έννοια της διακυβέρνησης προσωποποιείται και ταυτίζεται με τις αρετές του ηγέτη, ενώ από την άλλη η κριτική σκέψη περιθωριοποιείται και η δημοκρατική αντιπαράθεση αναστέλλεται. Στο βαθμό που οι δύο αυτές τάσεις επιβεβαιώνονται στην παρούσα συγκυρία της υγειονομικής κρίσης, καθίσταται μάλλον σαφές ότι, σε τελευταία ανάλυση, οι έννοιες του ορθού και του αληθούς χάνουν τον σχετικιστικό τους χαρακτήρα και ευθυγραμμίζονται με τις αποφάσεις του χαρισματικού ηγέτη.

Πόσο μακριά, όμως, βρίσκεται αυτό το σχήμα από την αντι-πλουραλιστική και την οιονεί αυταρχική φύση του λαϊκιστικού φαινομένου, η οποία καταγγελλόταν με πάθος όλα τα προηγούμενα χρόνια; Θα μπορούσε μήπως κάποιος να μιλήσει για την ακαταμάχητη γοητεία που ασκεί ο λαϊκισμός στο εσωτερικό του αντι-λαϊκιστικού στρατοπέδου;

** Ο Αλέξανδρος Κεσσόπουλος είναι Επίκουρος Καθηγητής στο Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης του Πανεπιστημίου Κρήτης.*

Η δεύτερη ευκαιρία της ευρωπαϊκής Αριστεράς

Του Γιάννη Κουρή *

Ο πολιτικός βίος στην εποχή μετά τον κορονοϊό θα διέπεται από ιδεολογικές αντιπαραθέσεις για τον τρόπο αντιμετώπισης των κοινωνικοοικονομικών συνεπειών της πανδημίας. Οι πιθανότητες να πυροδοτήσει η νόσος μια παγκόσμια ύφεση έχουν αυξηθεί δραστικά³. Το ΔΝΤ εκτιμά ότι κάθε μήνας περιορισμών οικονομικής δραστηριότητας στην Ευρώπη, μεταφράζεται σε πτώση του ετήσιου ΑΕΠ κατά 3% και αυτό συμβαίνει πριν ληφθούν υπόψη άλλοι οικονομικοί παράγοντες και η διάχυση των συνεπειών στην ευρύτερη οικονομία (spill-over effects)⁴. Η Διεθνής Οργάνωση Εργασίας υπολογίζει ότι τουλάχιστον 25 εκατομμύρια άνθρωποι θα χάσουν τη δουλειά τους ενώ η απώλεια εισοδήματος των εργαζομένων κοστολογείται περί τα 3.5 τρισεκατομμύρια δολάρια⁵.

Οι μνήμες από τη χρηματοοικονομική κρίση του 2008 είναι ακόμα νωπές στην Ευρώπη. Εκείνη η κρίση μας προσέφερε ένα διττό πολιτικό δίδαγμα. Πρώτον, οι οικονομικές κρίσεις δημιουργούν ευνοϊκές συνθήκες για μία αντισυστημική πολιτική ρητορική. Δεύτερον, η δέσμευση των Ευρωπαϊκών θεσμών στο νεοφιλελευθερισμό είναι σθεναρή. Η κρίση του 2008 είχε ξεκάθαρους «νικητές»: τη νεοφιλελεύθερη δεξιά και τους ακροδεξιούς δημαγωγούς. Ακροδεξιά μορφώματα, όπως το Fidesz στην Ουγγαρία και το Front National στη Γαλλία, εκμεταλλεύτηκαν τις συνθήκες για να αυτοπαρουσιαστούν ως αντισυστημικές παρατάξεις. Καλλιέργησαν το μίσος, τον ευρωσκεπτικισμό, το ρατσισμό και την ξενοφοβία κερδίζοντας έτσι πολιτική υποστήριξη.

³Will coronavirus trigger a global recession?

Διαθέσιμο στο: <https://www.theguardian.com/business/2020/feb/26/will-coronavirus-trigger-global-recession-donald-trump-trade-policy>

⁴Europe's COVID-19 Crisis and the Fund's Response. Διαθέσιμο στο: <https://blogs.imf.org/2020/03/30/europes-covid-19-crisis-and-the-funds-response/>

⁵COVID-19 has exposed the fragility of our economies. Διαθέσιμο στο: https://www.ilo.org/global/about-the-ilo/newsroom/news/WCMS_739961/lang--en/index.htm

Παράλληλα, το νεοφιλελεύθερο δόγμα επικράτησε πλήρως. Οι χώρες του Ευρωπαϊκού Νότου αναγκάστηκαν να εφαρμόσουν πολιτικές λιτότητας (περικοπές κρατικών δαπανών, υπερφορολόγηση, αναίρεση εργασιακών δικαιωμάτων, δέσμευση για πρωτογενή πλεονάσματα κλπ.) μέχρι τελικής πτώσεως.

Σήμερα, οι ίδιες πολιτικές δυνάμεις προσπαθούν να καρπωθούν τη κρίση της Covid-19. Ο Ματέο Σαλβίνι έγραψε στο Twitter «Κλείστε τα σύνορα; Σήμερα, κάθε χώρα στην Ευρώπη το κάνει, αλλά όταν το υποστήριζε η Λέγκα του Βορρά, λέγατε ότι η πολιτική είναι ρατσιστική». Το Ουγγρικό κοινοβούλιο έδωσε τη δυνατότητα στον Βίκτορ Όρμπαν να διοικεί με διατάγματα, παρακάμπτοντας το κοινοβούλιο, επ' αόριστον. Ένα από τα πρώτα διατάγματα του Όρμπαν ήταν να αναιρέσει τα δικαιώματα των trans Ούγγρων πολιτών. Η νεοφιλελεύθερη πτέρυγα των ευρωπαϊκών κομμάτων έδωσε καθαρό μήνυμα ότι δεν θα απαρνηθεί το οικονομικό δόγμα της: ήδη Γερμανία και Ολλανδία αρνούνται την έκδοση κοινού ευρωπαϊκού κορονο-ομολόγου για να αντιμετωπιστούν οι οικονομικές συνέπειες του ιού.

Η Αριστερά θα έχει μια δεύτερη ευκαιρία να μεταρρυθμίσει την ΕΕ. Για να συμβεί αυτό θα πρέπει να διαμορφωθεί ένα ευρύ ριζοσπαστικό προοδευτικό μέτωπο που θα παρουσιάσει ένα εναλλακτικό όραμα για την ΕΕ (δομικές, οικονομικές και θεσμικές μεταρρυθμίσεις). Οι αριστερές πολιτικές δυνάμεις πρέπει να είναι έτοιμες να μην νοθεύσουν τις θέσεις τους, να υπερασπιστούν τις ευάλωτες κοινωνικές ομάδες αλλά και το Ευρωπαϊκό οικοδόμημα. Ο τρόπος με τον οποίο αυτή η κρίση θα ανασχηματίσει τον κόσμο μας δεν είναι δεδομένος. Οι πολιτικές δυνάμεις που θα αδράξουν τη μέρα μετά τον κορονοϊό θα χτίσουν την Ευρώπη του μέλλοντος.

* *Ο Γιάννης Κουρής είναι Διδάκτορας Φιλοσοφίας του King's College London και επιστημονικός συνεργάτης πολιτικής θεωρίας του ΕΝΑ.*

⁶ Hungary passes law that will let Orbán rule by decree. Διαθέσιμο στο: <https://www.theguardian.com/world/2020/mar/30/hungary-jail-for-coronavirus-misinformation-viktor-orban>

⁷ Hungary's far-right leader Viktor Orbán immediately moves to strip away trans rights after being granted absolute power. Διαθέσιμο στο: <https://www.pinknews.co.uk/2020/04/01/hungary-viktor-orban-trans-rights-bill-rule-decree-coronavirus-transphobia-gender-zsolt-semjen/>

COVID-19, υγειονομική και οικονομική κρίση: προς μια εμβάθυνση του νεοφιλελεύθερου παραδείγματος;

Του Μανόλη Μανιούδη *

Κάθε οικονομική κρίση συμπυκνώνει, σε ένα μεγάλο βαθμό, την ευθραυστότητα της οικονομικής οργάνωσης και (ιστορικά) ακολουθείται από μια μεταλλαγή, αν όχι του υποδείγματος, τουλάχιστον του τρόπου κατανόησης (αλλά και οργάνωσης) της οικονομίας⁸. Σταχυολογώντας από τη σύγχρονη ευρωπαϊκή οικονομική ιστορία: η ύφεση του 1873-1896 οδήγησε στην ανοικτή αμφισβήτηση του *laissez-faire* και στην άνοδο του προστατευτισμού, η κρίση του 1929 στην ανάδυση του κεϋνσιανού παραδείγματος ενώ οι πετρελαϊκές κρίσεις της δεκαετίας του 1970 στην εμβάθυνση της (νέο) φιλελευθεροποίησης των αγορών. Η χρηματοπιστωτική κρίση του 2008, μετά την κατάρρευση της Lehman Brothers, είναι, από την άποψη της μοναδικότητας της, ο μαύρος κύκνος (*black swan*) της σύγχρονης οικονομικής ιστορίας⁹. Παρά την αυταπόδεικτη απελευθέρωση των αγορών, κυρίως των χρηματοπιστωτικών, πριν την κρίση, αμέσως μετά την κατάρρευση το αντίδοτο που δόθηκε ήταν μια περαιτέρω εμβάθυνση της ελεύθερης λειτουργίας των αγορών. Τα αποτελέσματα αυτής της εντονότερης απελευθέρωσης δεν ήταν τα ιδεατά, σύμφωνα με τα οικονομετρικά μοντέλα των διεθνών οργανισμών. Πέρα από την επιδείνωση των όρων διανομής του εισοδήματος οι ρυθμοί ανάπτυξης της παγκόσμιας οικονομίας είναι αναιμικοί ήδη από το 2018. Είναι χαρακτηριστικό πως τον Ιανουάριο του 2019 το IMF έκανε λόγο για τον κίνδυνο απομείωσης της παγκόσμιας οικονομικής μεγέθυνσης¹⁰.

Ως εκ τούτου, η COVID-19 δεν θα πρέπει να προσληφθεί ως η αιτία της ύφεσης που έρχεται. Δεν θα πρέπει να συγχέουμε το φυτίλι με το μπαρούτι! Αυτό που διαφαίνεται είναι πως μια ακόμα φορά, ο εύθραυστος χαρακτήρας της οικονομικής οργάνωσης, φαίνεται να μην είναι σε θέση να απορροφήσει τους κλυδωνισμούς ενός εξωγενούς *shock*.

⁸ Προς τούτο βλ. D. Milonakis and B. Fine (2011), “Useless but True’: Economic Crisis and the Peculiarities of Economic Science”, *Historical Materialism*, 19 (2): 3-31.

⁹ Για τη θεώρηση του ‘μαύρου κύκνου’ βλ. N. Taleb (2008), *The Black Swan*, Penguin Books.

¹⁰ <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2019/01/11/weo-update-january-2019>

Στο πλαίσιο αυτό μια περαιτέρω εμβάθυνση της απελευθέρωσης των αγορών και μια ‘εσωτερικοποίηση’ των εξωτερικότητων με ανοικτή επίθεση στα εργασιακά δικαιώματα, στα δημόσια αγαθά και στα κοινά (commons) απλά θα προετοιμάσει το έδαφος για μια επόμενη μεγάλη ύφεση. Η διασπορά της COVID-19 θα αναδείξει δυο σημαντικά ζητήματα τα οποία το (νέο) φιλελεύθερο υπόδειγμα μπορεί να αντιμετωπίσει λόγω του ίδιου του σκληρού πυρήνα του κατά Lakatos: την διαμόρφωση καλύτερων όρων διανομής (exempli gratia μέσω της πολιτικής του βασικού εισοδήματος για όλους)¹¹ και την απομείωση του ιδιωτικού-επιχειρηματικού χρέους (νοικοκυριών και επιχειρήσεων) το οποίο σε πολλές οικονομίες υπερβαίνει το 100% του ΑΕΠ.

Μια αύξηση των χρεοκοπιών των νοικοκυριών και των επιχειρήσεων αλλά και μια πρόσθετη επίθεση στο προκαριάτο (precariat) το οποίο διαβιώνει, πολύ πριν από την COVID-19, με ασταθή εισοδήματα, ελαστικές σχέσεις εργασίας και βρίσκεται πριν την χρεοκοπία θα οδηγήσει σε μείωση των δαπανών, συμπίεση της ενεργού ζήτησης και αύξηση της ανεργίας προετοιμάζοντας τον επόμενο (βαθύ) υφεσιακό κύκλο της παγκόσμιας οικονομίας. Η μονήρης εστίαση στις χρηματοπιστωτικές αγορές και οι αντί-επιστημονικές ιδεοληψίες περί της ελάχιστης κρατικής παρέμβασης ενδέχεται να επιταχύνουν τις προϋποθέσεις για την εμφάνιση του σεναρίου “L” το οποίο και θα συνδεθεί με την επιδείνωση της θέσης των κατώτερων κοινωνικών στρωμάτων. Η νεοφιλελεύθερη αντίδραση τόσο του IMF όσο και της Παγκόσμιας Τράπεζας να παράσχουν ‘έκτακτα δάνεια’ σε αναπτυσσόμενες χώρες με αδύναμα εθνικά συστήματα υγείας μοιάζει με οινός ενός νέου annus horribilis.

* Ο Μανόλης Μανιούδης είναι Δρ. Ιστορίας της Οικονομικής Σκέψης του Τμήματος Οικονομικών Επιστημών του Πανεπιστημίου Κρήτης και διδάσκων στο ίδιο τμήμα.

¹¹ Για μια πρόσφατη συσχέτιση του βασικού εισοδήματος με αφορμή την πανδημία της COVID-19, βλ. <https://theconversation.com/trumps-right-congress-should-give-americans-1-000-right-now-to-fight-the-coronavirus-recession-133769>

¹² Ήδη ο ILO κάνει λόγο για απώλεια 25 εκ. θέσεων εργασίας https://www.ilo.org/global/about-the-ilo/newsroom/news/WCMS_738742/lang--en/index.htm

Η πανδημία, ο νόμος, η αλληλεγγύη

Του Στέργιου Μήτα *

Τα μέτρα «για τη διαχείριση της πανδημίας» έχουν τύχει ήδη εκτενούς σχολιασμού, στη μία ή την άλλη κατεύθυνση. Ο νομικός διάλογος ειδικότερα, μέρες τώρα, αντιδικεί για την αναγκαιότητα και τη θεμιτή ή μη εμπέδωση των περιορισμών σε συνταγματικά δικαιώματα που εισάγονται με τα μέτρα. Η συζήτηση εξάλλου έχει ανοίξει, *ευτυχώς για τα καλά*, ως προς το τι λογής σχέσεις και κοινωνίες θέλουμε να βγουν όρθιες από την κρίση. Στην αντίληψή μου, οι ως άνω συζητήσεις θα ήταν γόνιμο να συναρμοσθούν με κριτική επαν-επίσκεψη στις δύο πρωταγωνίστριες λέξεις των ημερών. Αναφέρομαι στην *ευθύνη* και την *αλληλεγγύη* - και κυρίως στη χρήση που τους γίνεται από την πλευρά του επίσημου, κυβερνητικού λόγου. Συγκεκριμένα υποστηρίζω ότι η χρήση αυτή *συσκοτίζει ή και διαστρέφει το νόημά τους*.

Κρίσεις όπως η παρούσα, πράγματι, υπενθυμίζουν την πλέον γυμνή, επώδυνη αλήθεια: ότι ο ριζικότερος ανθρώπινος δεσμός είναι η κοινή ευαλωτότητα κι αλληλεξάρτησή μας και ότι όλοι μας μετέχουμε στην μοίρα του άλλου κι ευθυνόμαστε για αυτήν. Εδώ ακριβώς είναι που παίρνει σθένος και νόημα η νομική έννοια της αλληλεγγύης. Αφορά την ακριβοδίκαιη μοιρασιά, κάτω από αρχές αμοιβαίας ελευθερίας και αναλογικής ισότητας, των δεινών και αγαθών της συλλογικής ύπαρξης. Κι η εκπλήρωσή της είναι χρέος καθενός ξεχωριστά, κι όλων μαζί: ως συντεταγμένου λαού. Έτσι, εκπληγάζει μια οφειλή συμβολής στην αλληλεγγύη από πλευράς του πολίτη (βλ. εδώ καθήκοντα αλληλεγγύης όπως η *αναλογική φορολογία*, η *υποχρεωτική κοινωνική ασφάλιση*, *εύλογοι περιορισμοί στην οικονομική ελευθερία κι ιδιοκτησία κ.ά.*), όπως και το χρέος εκπλήρωσης της αλληλεγγύης από πλευράς πολιτείας (βλ. επί της ουσίας: *κοινωνικό κράτος*).

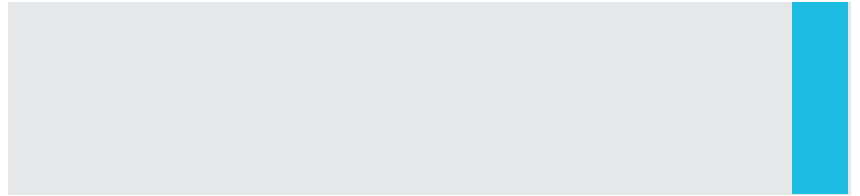
Οι κυβερνώντες, ξανά και ξανά στο πλαίσιο της κρίσης πανδημίας, ήγειραν το ζήτημα της αλληλεγγύης, με έναν τρόπο ωστόσο που *αποκρύβει έντεχνα τις ριζικές ευθύνης αλληλεγγύης της ίδιας της πολιτείας*. Κι οι ευθύνες αυτές εκτείνονται από την -ισότιμη- διανομή ενός κρίσιμου εδώ κοινωνικού αγαθού (βλ. τη δημόσια υγεία), μέχρι την -αναλογική- κατανομή των συναφών βαρών για τη διαχείριση της κρίσης.

Η κυβερνητική δράση όμως φαίνεται να ολιγωρεί για το δικό της χρέος ή να το εκπληρώνει πλημμελώς: λαμβάνοντας φερ' ειπείν αποφάσεις που ευνοούν παράλογα αντί να βαραίνουν αναλογικά (βλ. μίσθωση αντί επίταξης των μονάδων θεραπείας του ιδιωτικού τομέα υγείας, με διπλάσιο μάλιστα μίσθωμα). Και υπερτονίζει διαρκώς το στοιχείο της ατομικής ευθύνης, κάνοντας το να φαίνεται ως η βέλτιστη, *εάν όχι η μόνη δυνατή*, πρακτική για την αντιμετώπιση της κρίσης.

Ατυχώς, πιστεύω, τα ανωτέρω δεν έχουν βαρύνει, όσο θα έπρεπε, στις σταθμίσεις που κάνουμε. Το κατά πόσον τα μέτρα που λαμβάνονται είναι, από νομική άποψη, θεμιτά κι εύλογα δεν έχει να κάνει μόνο με την προσφορότητά τους σε σχέση με το ζητούμενο, την απόκρουση δηλαδή της πανδημίας. Ούτε, μόνο, με την ένταση ή την έκταση των περιορισμών που εισάγουν· ενδεικτικά, να μην αγγίζουν την ολοσχερή απαγόρευση δικαιώματος ή να μη διαρκούν επ' αόριστον. Έχει να κάνει επίσης, φρονώ, και με το πόσο βαραίνουν ασύμμετρα τους πολίτες, κατά συνεκτίμηση με άλλα μέτρα που έχουν -ή θα μπορούσαν να έχουν- ληφθεί. Τέλος, το κρισιμότερο: τα παραπάνω πρέπει να βαρύνουν ηθικοπολιτικά, με το βλέμμα πλέον εστιασμένο στην επόμενη μέρα. Υπεύθυνος πολίτης είναι, ναι, αυτός που εκπληρώνει συνειδητά τις εύλογες δημόσιες οφειλές του· αλλά κι επίσης, *αγρυπνεί για τα συνταγματικά κεκτημένα*. Υπεύθυνη διακυβέρνηση, από την άλλη, δεν είναι κάποια που υψώνει αστυνομικά το δάχτυλο, ενώ επί της ουσίας νίπτει τας χείρας.

* Ο Στέργιος Μήτσας είναι Λέκτορας στο Τμήμα Νομικής του Πανεπιστημίου Λευκωσίας.

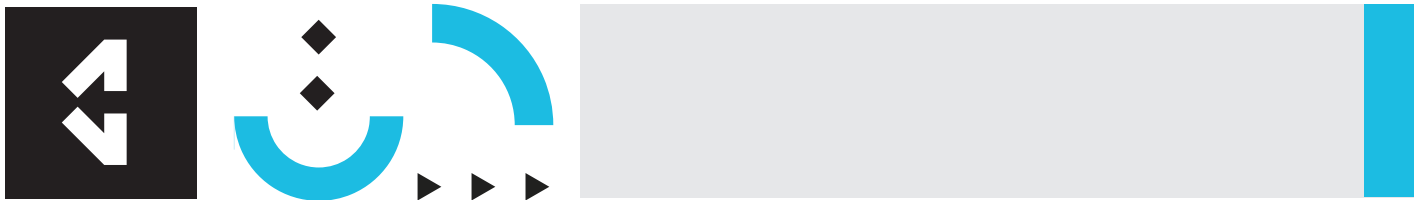
Η απόσταση μεταξύ της «εξωτικοποίησης» της υπαίθρου και της προστασίας της

Της Αγγελικής Μητροπούλου *

Η πανδημία της COVID-19 αποτελεί μια ιδιαίτερη συνθήκη στην οποία δεν έχουν ξαναβρεθεί κράτη, οργανισμοί, πολίτες, κυβερνήσεις κ.τ.λ. Παράλληλα, με την εξέλιξη της πανδημίας πρέπει σήμερα σε διαχειριστικό επίπεδο να τεθούν μια σειρά από ζητήματα καθώς η συγκεκριμένη κρίση ήρθε για να αλλάξει με βίαιο και βιαστικό τρόπο ό,τι ως τώρα θεωρούσαμε ως πολίτες κεκτημένο. Σε εθνικό επίπεδο, ένα από τα πολλά ζητήματα που αναδεικνύει η κρίση είναι η θεώρηση της υπαίθρου και των περιοχών της επαρχίας (ηπειρωτικής και νησιωτικής) ως μέρη εξωτικά, για τουρισμό, ως καταφύγια στα οποία έχουν την επιλογή της ελεύθερης μετακίνησης.

Οι περιοχές της επαρχίας ξαφνικά άρχισαν να χαρακτηρίζονται από υψηλά επίπεδα μιας ιδιότυπης ελκυστικότητας, προσελκύοντας πολίτες αστικών κέντρων που ήθελαν να ξεφύγουν από τη μεταδοτικότητα του ιού. Στη περίπτωση της πανδημίας αποδεικνύεται ότι για να προστατευθούν οι περιοχές της περιφέρειας πρέπει να θωρακιστούν, εμποδίζοντας τους αστικούς εισβολείς, πιθανούς φορείς του ιού, καθώς οι περιοχές αυτές στην πλειονότητά τους δεν διαθέτουν τις κατάλληλες υποδομές για να μπορέσουν να αντέξουν στην πίεση που θα δημιουργηθεί σε αυτές, παράλληλα με την πρόσκαιρη αύξηση του πληθυσμού σε αυτές. Συνεπώς, η νοοτροπία «Κυριακή στο χωριό» σε συνθήκες έκτακτης ανάγκης σαν τις σημερινές, δυνητικά μπορεί να αποβεί μοιραία.

Η επόμενη μέρα της πανδημίας πρέπει να συμπεριλαμβάνει ένα νέο σχεδιασμό στον οποίο οι έννοιες της περιφερειακότητας, της νησιωτικότητας και της υπαίθρου θα πρέπει να έχουν κεντρικό ρόλο ως άξονες χάραξης οριζόντιων πολιτικών, επαναπροσδιορίζοντας την έννοια της σύνδεσης και συνεπώς και της εξάρτησης από τα αστικά κέντρα. Δεν υπάρχει περιθώριο πλέον τα νησιά και τα χωριά να θεωρούνται μόνο ως «εξωτικοί» τόποι διακοπών και παραθερισμού, αλλά ως ένας αυτόνομος χωρικός πόλος ο οποίος απαιτεί ειδικές και στοχευμένες πολιτικές. κίνησης να επιφέρει μείωση στα εισοδήματα των κατοίκων και να επιτρέψει αύξηση της έντασης των ανισοτήτων στις περιοχές αυτές.

Κυρίαρχα, πέρα από την απαραίτητη ανανοηματοδότηση της υπαίθρου, οι ίδιοι οι κάτοικοι της περιφέρειας πρέπει να διεκδικήσουν ενεργό ρόλο σε όλα τα στάδια λήψης αποφάσεων για τις πολιτικές που τους αφορούν, από το σχεδιασμό ως την αξιολόγηση μέτρων και στρατηγικών. Ως σήμερα, η έννοια της υπαίθρου, όπως την αντιλαμβάνονται και τη βιώνουν οι «μόνιμοι χρήστες» της, δηλαδή όσοι κατοικούν μόνιμα και εργάζονται σε αυτή, παραμένει σταθερά σχεδόν πάντα αγνοημένη σε επίπεδο διαμόρφωσης πολιτικών και επιστημονικής έρευνας¹³ καθώς η εικόνα της υπαίθρου που κυριαρχεί, διαπίστωση που ισχύει και στην περίπτωση της πανδημίας, είναι μια αστικά προσανατολισμένη ύπαιθρος. Αυτή η θεώρηση όμως είναι πλέον επικίνδυνη όπως αποδεικνύει η κρίση που διανύουμε. Ποια θα είναι η αναθεωρημένη εκδοχή της υπαίθρου και της περιφέρειας μέσα στον σχεδιασμό διοίκησης του κράτους και ισότιμης εξυπηρέτησης των πολιτών αποτελεί πολιτική επιλογή.

** Η Αγγελική Μητροπούλου είναι Υποψήφια Διδάκτωρ στο Τμήμα Περιβάλλοντος του Πανεπιστημίου Αιγαίου και επιστημονική συνεργάτιδα του ΕΝΑ.*

¹³ Κίζος, Θ., & Σπιλάνης, Ι. (2002). Ελκυστικότητα της υπαίθρου σε λιγότερο ευνοημένες περιοχές (less favored areas, LFA's): η περίπτωση της Λέσβου= Rular attractiveness in Lfa's: the case of Lesbos. *Πανελλήνια και Διεθνή Γεωγραφικά Συνέδρια, Συλλογή Πρακτικών*, 1, 447-454.

Τα πολιτικά μαθήματα της κοινότητας

Της Όλγας Μπαλαούρα*

Η κρίση που επήλθε από την παγκόσμια εξάπλωση του κορονοϊού, επέφερε συλλογική ανασφάλεια. Ο συγκεκριμένος ιός δείχνει πως δεν κάνει διακρίσεις, δεν έχει σύνορα και παρόλο που στον καπιταλισμό μάθαμε από διακρίσεις (ταξικές, φυλής, φύλου, γεωγραφικές, αναπτυξιακές κ.α), η πανδημία διαπερνά ακόμα και τις πιο θωρακισμένες και ανεπτυγμένες οικονομίες. Εντούτοις, παρά την «οικουμενικότητα» του ιού, η αντιμετώπιση του, η πρόληψη από αυτόν και η έκθεση κάποιου σε αυτόν, παραμένει ζήτημα όλων των παραπάνω ανισοτήτων.

Παλαιότερες βεβαιότητες κατέρρευσαν και δεν ξέρουμε καν αν είμαστε στην αρχή, στα μέσα ή στο τέλος μιας συνθήκης που ήρθε για να μείνει, αλλάζοντας τον τρόπο με τον οποίο κινούμαστε, εργαζόμαστε, φαντασιωνόμαστε το μέλλον μας στις πόλεις. Ο τελικός απολογισμός, όσων επιβιώσουμε, φαίνεται πως θα διαφοροποιήσει τον τρόπο που θα ζήσουμε από εδώ και μπρος.

Η κρίση είναι εδώ

Το συλλογικό αίσθημα ανασφάλειας για κρίσεις όπως η κλιματική ή η απειλή για την εργασία από την τεχνική νοημοσύνη που φάνταζαν μακρινές είναι πλέον εδώ, ήρθαν τώρα και δεν είναι κάτι που θα αντιμετωπίσουμε στο μέλλον. Η αναδιάρθρωση από την κρίση του κορονοϊού δεν φέρνει αλλαγές μόνο στην οικονομία, στην εργασία και στο τρόπο που αντιλαμβανόμαστε την σημασία του δημόσιου συστήματος υγείας, συνδέεται και με αλλαγές στον τρόπο που καταναλώνουμε προϊόντα, που καταναλώνουμε τον ίδιο τον αστικό χώρο αλλά και το περιβάλλον γενικά, στον τρόπο που, έστω, από μακριά παράγουμε δίκτυα και κοινωνικές σχέσεις.

Η ευαλωτότητα πολλών κατοίκων των πόλεων φαίνεται πως δεν θα είναι προσωρινή, λόγω της ιατρικής έκτακτης ανάγκης και ήδη, ανά τον κόσμο, αντιμετωπίζεται μέσω ισχυρών δικτύων αλληλεγγύης και πιέσεων προς τα κράτη. Η αποστολή ιατρικού προσωπικού στην Ιταλία από την Κούβα, συγκροτεί αντιπαράδειγμα στον απομονωτισμό και την εθνική «θωράκιση» των ΗΠΑ και των ισχυρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Στην ατζέντα των παγκόσμιων διεκδικήσεων είναι η δημιουργία δημόσιων αγαθών και νοσοκομείων ως κοινωνικός εξοπλισμός ή ακόμα και η επιβολή ελέγχων και περιορισμών στο ύψος των ενοικίων ή η χρήση κενών κατοικιών από αστέγους, όπως στη περίπτωση του Λος Άντζελες, ή η στέγαση τους σε άδεια ξενοδοχεία στο Λας Βέγκας. Παράλληλα, υπάρχουν άλλες πρωτοβουλίες με προσφορά φαγητού, ψυχολογική υποστήριξη με τραγούδι, χορό και σωματική άσκηση, αλλά και άλλες ακόμη που ενθαρρύνουν την παραγωγική δραστηριότητα, όπως η κατασκευή προστατευτικού εξοπλισμού από μικρά γραφεία με τρισδιάστατους εκτυπωτές. Στα θετικά καταγράφεται και η μείωση των εκπομπών του CO₂ κατά 25%, από τον περιορισμό των μετακινήσεων και των αεροπορικών πτήσεων, ενώ τα δελφίνια επέστρεψαν στα κανάλια της Βενετίας και τα κασίκια στους δρόμους της Ουαλίας.

Προς ένα νέο New Deal

Τα πολιτικά μαθήματα που μαθαίνουμε από τη κρίση είναι πολλά και αγγίζουν ακριβώς τον πυρήνα του καπιταλιστικού συστήματος όπως τον γνωρίσαμε ειδικά στα τελευταία 40 χρόνια νεοφιλελευθερισμού. Μια λέξη που έγινε γνωστή μέσω των ιατρικών διαγγελμάτων της περιόδου είναι η λέξη κοινότητα. Άραγε, μετά το πέρας της πανδημίας θα μπορέσουμε να επανασυστήσουμε την οικολογία της κοινότητας με όρους συλλογικούς όχι μόνο ιατρικούς, όχι κατακερματισμένους; Να συζητήσουμε και να σχεδιάσουμε κοινότητες στη βάση συνολικών αστικών πολιτικών ανάπτυξης για την οικονομία και την κλιματική κρίση δεδομένης της πρόσφορης συγκυρίας που πιέζει κυβερνήσεις να μην μπορούν εύκολα να αντισταθούν σε επιλογές κοινωνικής προστασίας;

Η κρίση του Covid-19 έδειξε πόσο αποτελεσματική είναι η σχεδόν απρόσκοπτη εξάπλωση του από το άτομο στη κοινότητα εντός και εκτός συνόρων. Κάπως έτσι θα μπορούσαμε να αντιληφθούμε τις κοινωνικές διεργασίες και δυναμικές που γεννιούνται στη παρούσα φάση και να μάθουμε από αυτές. Αν μη τι άλλο, προτάγματα συλλογικά με κοινωνικό και οικολογικό πρόσημο μπορούν να αποτελέσουν ένα νέο New Deal με μακροπρόθεσμο στόχο.

* Η Όλγα Μπαλαούρα είναι Δρ. Πολεοδομίας, Αρχιτέκτων και Ερευνήτρια.

Πολιτισμικές ευκαιρίες για την αλλαγή του πολιτικού ανταγωνισμού μετά τον κορονοϊό

Του Δημήτρη Παπανικολόπουλου

Ο κορονοϊός είναι μια απειλή για την παγκόσμια δημόσια υγεία. Τα μέτρα που πάρθηκαν για να αντιμετωπιστεί το ενδεχόμενο πανδημίας συνεπάγονται στέρηση ελευθεριών και φτωχοποίηση. Καθώς τα μέτρα είναι δικαιολογημένα και γίνονται βραχυπρόθεσμα ανεκτά υπό το κράτος του φόβου, θα αποτελέσουν αντικείμενο ατελείωτων αντιπαραθέσεων με αβέβαιη έκβαση στο μέλλον. Το αν η οργή για τις υπάρχουσες απώλειες θα νικήσει το φόβο για περαιτέρω απώλειες, ή θα αντισταθμιστεί από την ανακούφιση που οι απώλειες δεν ήταν στο ύψος των άλλων κοινωνιών, είναι κάτι που θα κριθεί από την κοινωνική και πολιτική αντιπαράθεση στην οποία θα εμπλακεί ολόκληρη η κοινωνία. Οι κυβερνώντες, χρησιμοποιώντας την υπεροπλία τους στα ΜΜΕ, θα προσπαθήσουν να μας πείσουν ότι μπορούμε να επιστρέψουμε στη νεοφιλελεύθερη κανονικότητα (ή και να τη βαθύνουμε) και η κοινωνική και πολιτική αντιπολίτευση, αξιοποιώντας κυρίως την online επικοινωνία, θα αγωνιστεί για να διαρρήξει αυτή την κανονικότητα. Η έκβαση είναι ανοιχτή.

Ωστόσο, υπάρχει μία επικοινωνιακή/ρητορική ευκαιρία για σημαντικές ανατροπές. Ένας παγκοσμίου φήμης θεωρητικός των κοινωνικών κινημάτων, ο Doug McAdam, είχε εισηγηθεί την έννοια των «πολιτισμικών ευκαιριών» (σε αντίθεση με την πιο ευρέως γνωστή έννοια των «πολιτικών ευκαιριών»), η οποία συνίσταται στη «δραματοποίηση μιας κατάφορης αντίφασης ανάμεσα σε μια υψηλή πολιτισμική αξία και σε συνηθισμένες κοινωνικές πρακτικές». Σε μια τέτοια συνθήκη βρισκόμαστε αυτή τη στιγμή. Η υγεία αποτελεί υψηλή πολιτισμική αξία, που έχει αναχθεί στην απόλυτη προτεραιότητα των πολιτών αυτή τη στιγμή. Πανθομολογουμένως, μόνο το δημόσιο σύστημα υγείας μπορεί να αντεπεξέλθει στις ανάγκες μιας πανδημίας. Συνεπώς, οι νεοφιλελεύθερες αντιλήψεις και πρακτικές περί ανάγκης ιδιωτικοποίησης της υγείας και συρρίκνωσης του ΕΣΥ κρίνονται αναξιόπιστες. Γιατί συντριπτικά και αναντίρρητα γεγονότα τις καταρρίπτουν, όχι ιδιοτελείς ερμηνείες των ανθρώπων. Κοντολογίς, πρόκειται για μια «πολιτισμική ευκαιρία» για την υπεράσπιση του δημοσίου συστήματος υγείας, και κατ' επέκταση για την αναγκαιότητα των δημοσίων αγαθών, του κοινωνικού κράτους και της δημόσιας παρέμβασης που, αν την εκμεταλλευθεί η Αριστερά, μπορεί να αλλάξει τους όρους του πολιτικού ανταγωνισμού.

Παρόμοια «πολιτισμική ευκαιρία» για την Αριστερά αποτελεί και η αντίφαση μεταξύ της αναβαθμισμένης αξίας της επιστήμης, της διεθνούς συνεργασίας, της κοινωνικής αλληλεγγύης, και της υπεύθυνης ενημέρωσης, σε σχέση με τις κατεστημένες νοοτροπίες της σκοταδιστικής θρησκοληψίας, του νοσηρού εθνικισμού, του αχαλίνωτου ατομισμού και της ιδιοτελούς παραπληροφόρησης. Αν προηγουμένως αναφερόμουν σε μια «πολιτισμική ευκαιρία» για επίθεση στις νεοφιλελεύθερες αντιλήψεις και πολιτικές, τώρα αναφέρομαι στην αντίστοιχη ευκαιρία να χτυπηθεί όλο το ιδεολογικό οικοδόμημα του (ακρο)δεξιού συντηρητισμού. Η Αριστερά στο σύνολό της, κομματική, κινηματική και κοινωνική, δεν πρέπει να αδρανήσει μπροστά στη μεγάλη της ευκαιρία να επιτεθεί στην επικράτεια του ανορθολογισμού και του εθνικισμού τώρα που οι θρησκόληπτοι και οι εθνικιστές διαψεύδονται με σκληρό τρόπο από τα ίδια τα γεγονότα. Ο ιός κολλάει από τη θεία μετάληψη, οι μοναχοί κολλάνε και αυτοί κορονοϊό, οι γιατροί και οι νοσηλευτές σώζουν και όχι η «θεία» παρέμβαση, οι πλούσιοι Έλληνες έφεραν τον ιό από τη Δύση στην Ελλάδα και όχι οι μετανάστες από την Ανατολή, όλοι/ες είμαστε ίσοι (και το ίδιο ευάλωτοι) απέναντι στον ιό.

Όλα αυτά, όμως, είναι απλώς ευκαιρίες, που μπορούν να αλλάξουν τους όρους του πολιτικού παιχνιδιού, αν όλοι/ες μας τις αναγνωρίσουμε ως τέτοιες.

** Ο Δημήτρης Παπανικολόπουλος είναι μεταδιδακτορικός ερευνητής στο Πανεπιστήμιο Αιγαίου.*

Το «τέρας» του νεοφιλελευθερισμού σε «καραντίνα»;

Του Κωστή Πιερίδη*

Την πανδημία του κορονοϊού θα τη θυμόμαστε στο μέλλον για πολλούς λόγους. Σημειώνω πρώτα απ' όλα ένα εκκωφαντικό «έκαστος εφ' ω ετάχθη» με την τελεολογία της φράσης να υπενθυμίζει ότι είναι η ώρα των γιατρών, των λοιμωξιολόγων, των επιδημιολόγων, των βιολόγων που προσπαθούν να αποκρυπτογραφήσουν τον ιό-μυστήριο και να ανιχνεύσουν τόσο φάρμακα που αναχαιτίζουν τη δράση το, όσο και το εμβόλιο ή τα εμβόλια που θα φρενάρουν την ευκολία της διάδοσής του. Καλό λοιπόν θα είναι, ιδιαίτερα όσο το φαινόμενο της πανδημίας είναι εν εξελίξει, να αφήσουμε τους ειδικούς να τοποθετηθούν στην φυσιολογία και την παθολογία του. Το γεγονός αυτό, μοιάζει να είναι και μια σωστή απόφαση της κυβέρνησης του Κυριάκου Μητσοτάκη, αφ' ής στιγμής παρέδωσε τη διαχείριση της πανδημίας και την ενημέρωση των πολιτών στα χέρια ειδικότερων από τον ίδιο τον Υπουργό Υγείας. Ίσως αυτό να εξηγεί εν μέρει και τη δημοφιλία του Σωτήρη Τσιόδρα, αφού η πρότερη εμπειρία διαχείρισης κρίσεων στη χώρα έφερε συχνά την παθολογία του «lack of expertise» στους καθ' ύλην αρμόδιους.

Το δεύτερο σημείο που η πανδημία αποκάλυψε με όρους ραγδαίους και ακραιφνείς είναι η γύμνια των εθνικών συστημάτων υγείας των χωρών του ανεπτυγμένου καπιταλισμού. Ασφαλώς, με την εξαίρεση της Γερμανίας που έχει επιτύχει μια ιδιότυπη ενδο-ευρωπαϊκή αποικιοκρατία, υπενθυμίζοντάς μας (για μια ακόμα φορά) ότι από την Ευρωπαϊκή Κοινότητα Άνθρακα και Χάλυβα μέχρι και τη σημερινή μορφή της Ευρωπαϊκής Ένωσης, το υπερβατικό «υπερεθνικό» έχει για τα καλά μπει στο χρονοντούλαπο της ιστορίας. Οι υπόλοιπες χώρες του ανεπτυγμένου κόσμου βίωσαν από την οικονομική κρίση της δεκαετίας του 1970, μέχρι και σήμερα, με σημαντικές μεταξύ τους διακυμάνσεις μια πολιτική αποκαθήλωση του «δημοσίου τομέα» - συμπεριλαμβανομένων των συστημάτων υγείας - και μια αποθέωση της «ιδιωτικής πρωτοβουλίας» με το αόρατο χέρι της αγοράς να κρατάει το μαγικό ραβδί που απελευθερώνει από δεσμά και λύνει κάθε πρόβλημα. Στον κενό χώρο μεταξύ φιλελευθερισμού και συντηρητισμού (πλείστα κομματικά μορφώματα εποικούν σ' αυτό το διάκενο, μεταξύ των οποίων και η δική μας Νέα Δημοκρατία) οι κλασικές φιλελεύθερες ιδέες του άκρατου *laissez-faire* και του κράτους απόντα απ' την οικονομική διάσταση ενώθηκαν «εις σάρκα μίαν» με τις παραδοσιακές συντηρητικές αξίες του τριπτύχου «Πατρίδα - θρησκεία - Οικογένεια» και του δόγματος «Νόμος και Τάξη».

Στόχος τους, η αποψίλωση των δημοσίων δομών εις βάρος του κέρδους, χωρίς ταβάνι, που μεταξύ άλλων φρόντισε με τα χρόνια να αποσαρθρώσει ακόμα και τις μεταπολεμικές δομές των συστημάτων υγείας.

Μέσα σ' αυτή τη δίνη ενοχικών πρακτικών του παρελθόντος οι χώρες του ανεπτυγμένου καπιταλισμού — αφού φυσικά περάσει η πανδημία, με το ευκαίριο των λιγότερων δυνατών απωλειών — θα κληθούν να αναθεωρήσουν: 1) τους μη λειτουργικούς θεσμούς των διεθνών τους σχέσεων, 2) την ιδεολογική και πολιτική διαμάχη πάνω σε θέματα «ιδιωτικού» και «δημοσίου», 3) τις καταναλωτικές και περιβαλλοντικές ανάγκες, 4) τις έγκαιρες και χρονικά έγκυρες ενέργειες αναχαίτησης μιας επερχόμενης πανδημίας (οι επιστήμονες λένε ότι είναι η πρώτη της νέας χιλιετίας αλλά όχι η τελευταία), 5) τη φθίνουσα πορεία της δημοκρατικής νομιμοποίησης, μέσα από την αυξανόμενη αδυναμία επικοινωνίας των ελίτ με την κοινωνία και των αυταρχικών καθεστώτων που πλέον εδράζουν στην καρδιά της δημοκρατικής παράδοσης (Όρμπαν, Ουγγαρία). 6) Τις ακραίες και επικίνδυνες φωνές του κοινωνικού δαρβινισμού και της ανοσίας της αγέλης. Ας ελπίσουμε ότι όταν όλο αυτό τελειώσει, το «τέρας» του νεοφιλελευθερισμού θα μπει σε «καραντίνα» χωρίς ημερομηνία εξόδου.

ΥΓ: Όσο οι φιλελεύθερες και οι συντηρητικές δυνάμεις αναθεωρούν τις πολιτικές τους ιδέες καλό θα ήταν να έχουν στο μυαλό τους την εικόνα των γιατρών της Κούβας που συνέδραμαν για βοήθεια στην Ιταλία. Να θυμούνται ότι στην σοβαρότερη υγειονομική (ενδεχομένως οικονομική και κοινωνική κρίση) της Ευρώπης μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο δέχτηκαν βοήθεια από μια χώρα την οποία από το 1960 έχουν αποκλείσει με σκληρό εμπάργκο φαρμάκων, τροφίμων και ειδών πρώτης ανάγκης. Ίσως τους βοηθήσει να καταλάβουν ότι η αλληλεγγύη θα έπρεπε να είναι μια λέξη εντός του πολιτικού λεξιλογίου.

** Ο Κωστής Πιερίδης είναι Δρ. Πολιτικής Επιστήμης του Παντείου Πανεπιστημίου και Διδάσκων του Τμήματος Βαλκανικών, Σλαβικών και Ανατολικών Σπουδών του Πανεπιστημίου Μακεδονίας.*

Η πανδημία και οι συνέπειες της, ως ευκαιρία για την αναδιαμόρφωση των όρων διεξαγωγής του πολιτικού ανταγωνισμού

Του Αγγελου Σεριάτου *

Ο πολιτικός ανταγωνισμός στην Ελλάδα, μετά την Covid-19 εποχή, θα προσδιοριστεί κυρίως από την αξιολόγηση της διαχείρισης της πανδημίας και των οικονομικών επιπτώσεων της τελευταίας στη ζωή της κοινωνικής πλειοψηφίας. Ουσιαστικά, το αφήγημα που θα τεθεί εκ των πραγμάτων στην κρίση των πολιτών είναι το ακόλουθο: Έπραξε η κυβέρνηση το καλύτερο δυνατό, ώστε (i) να διαφυλαχθεί η ανθρώπινη ζωή αλλά και (ii) να περιοριστούν οι συνέπειες της επόμενης μέρας στο πεδίο της οικονομίας; Η συντεταγμένη προσπάθεια της κυβέρνησης και των μηχανισμών που τη στηρίζουν, προερχόντων των ΜΜΕ, αφορά στην κυριαρχία της άποψης πως για κανένα εκ των δύο συσχετιζόμενων σκελών του παραπάνω αφηγήματος οι ευθύνες δεν είναι πρωτίστως πολιτικές αλλά ατομικές. Από την άλλη μεριά, με μάλλον αμήχανο και αντιφατικό τρόπο σε αυτή την φάση, οι προοδευτικές δυνάμεις επιχειρούν να πείσουν πως αφενός το νεοφιλελεύθερο μοντέλο δεν μπορεί να απαντήσει αποτελεσματικά στην κρίση και ότι αφετέρου η εθνική περιχαράκωση δεν αποτελεί λύση.

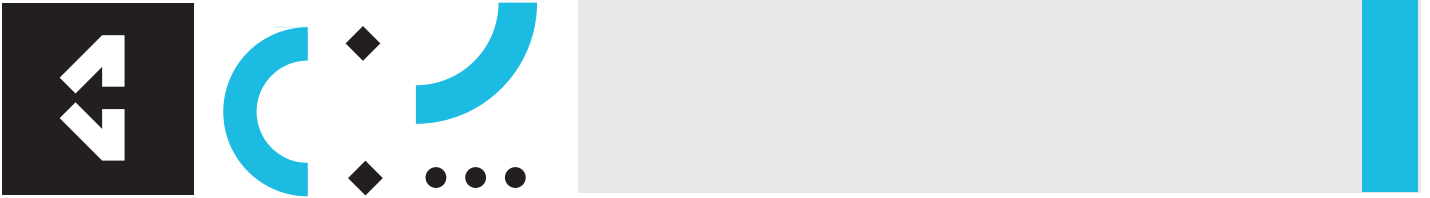
Όπως έχει δείξει η ιστορία των δύο παγκοσμίων πολέμων, τέτοιου τύπου προκλήσεις λαμβάνουν εύκολα «ουδέτερο» ταξικό πρόσημο, μη μπορώντας να κυφορήσουν δυνατότητες εντυπωσιακών αλλαγών στο πεδίο του πολιτικού ανταγωνισμού. Ωστόσο, η παγκόσμια κλίμακα ανάδειξη των δημόσιων συστημάτων υγείας ως «ατμομηχανή» της πλήρως νομιμοποιημένης ιδεολογικά μάχης υπέρ της ανθρώπινης ζωής, εκ των πραγμάτων θα δημιουργήσει δυνατότητες απονομιμοποίησης του νεοφιλελεύθερου αφηγήματος για περιορισμό των δημοσίων δαπανών στον τομέα της Δημόσιας Υγείας, προς όφελος της ιδιωτικής πρωτοβουλίας.

Παράλληλα, καθώς η δημοσιονομική πειθαρχία αποτελεί «σιδηρούν νόμο» εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης, το εκτός νεοφιλελεύθερης λογικής τρέχον «κόστος» κοινωνικής πρόνοιας (έκτακτα επιδόματα, κάλυψη μισθών, έκτακτες κρατικές δαπάνες για στήριξη των εθνικών συστημάτων υγείας κ.α.) αλλά και η συνολικότερη διασφάλιση της εύρυθμης νεοφιλελεύθερης λειτουργίας της οικονομίας, μέσα από την μετακύλιση του κόστους της κρίσης στον κόσμο της εργασίας, αναπόφευκτα θα «χρωματίσουν» τον πολιτικό ανταγωνισμό της επόμενης μέρας. Οι συνέπειες της αντιφατικής κατάστασης εντός της οποίας δρουν οι νεοφιλελεύθερες κυβερνήσεις ανά τον κόσμο, με ολοένα και περισσότερους εργαζόμενους να αποχωρούν από την παραγωγική αλυσίδα, είτε απολυόμενοι είτε αρρωσταίνοντας, διαταράσσει τους όρους αναπαραγωγής του καπιταλισμού και δημιουργεί δυνατότητες αλλαγής των πολιτικών συσχετισμών.

Εντός του συγκεκριμένου πεδίου (οικονομικές συνέπειες κρίσης και αναγκαιότητα ύπαρξης ισχυρού δημόσιου συστήματος Υγείας) θα διεξαχθεί κατά κύριο λόγο ο ανταγωνισμός της επόμενης μέρας. Σε κομματικά συστήματα, σταθεροποιημένα ή υπό σταθεροποίηση, όπως το ελληνικό, τα κόμματα που εκλαμβάνονται ως πιο πειστικές εναλλακτικές λύσεις διακυβέρνησης αλλά και ως θεματικά αρμόδια (σοσιαλδημοκρατικά και αριστερά κόμματα) θα έχουν μια πρωτοφανή ευκαιρία να αναδείξουν τέτοια ζητήματα.

Αν αναπτυχθεί μια πειστική κυβερνητική εναλλακτική πρόταση, με την υιοθέτηση ενός πλέγματος διαφορετικών πολιτικών (δίκαιο φορολογικό σύστημα, ισχυρή δημόσια υγεία κ.α) που θα επέτρεπαν - και θα επιτρέπουν στο μέλλον - να έχουμε σε κρισιακές περιόδους λιγότερα θύματα και μετριασμένες συνέπειες για την οικονομία και τους εργαζόμενους, θα ανοιχθούν δυνατότητες αλλαγής των συσχετισμών στον πολιτικό ανταγωνισμό. Η ανάδειξη αυτών των θεμάτων, αλλά και η επακόλουθη αντιπαράθεση πάνω σε αυτά, θα κρίνει τελικά αν την επόμενη μέρα ο νεοφιλελευθερισμός θα έχει πετύχει μια στρατηγική νίκη «έκτακτης» αφομοίωσης σοσιαλιστικών ιδεών και νομιμοποίησης του κράτους έκτακτης ανάγκης ή αν θα έχει υποχωρήσει, δίνοντας περισσότερο χώρο σε μοντέλα κεντρικού σχεδιασμού με βάση της κοινωνικές ανάγκες.

Εν κατακλείδι, φαίνεται ότι η παρούσα κρίση κυφορεί εκρηκτικές δυνατότητες αναδιαμόρφωσης του πεδίου εντός του οποίου θα διεξαχθεί ο πολιτικός ανταγωνισμός την επόμενη μέρα. Οι περισσότερες κυβερνήσεις ανά τον κόσμο - μεταξύ των οποίων και η ελληνική - οικειοποιούνται όψεις μιας αντίληψης την οποία λοιδорούσαν συστηματικά τα τελευταία τουλάχιστον 20 χρόνια, ενώ ήδη σχεδιάζουν και υλοποιούν μια βίαιου τύπου επαναφορά στην κανονικότητα του νεοφιλελεύθερου μοντέλου ανάπτυξης. Η σαφής και συστηματική ανάδειξη της συγκεκριμένης αντίθεσης, συνοδεία μιας πειστικής και πειθαρχημένα παρουσιασμένης εναλλακτικής πρότασης, θα καθορίσουν σε μεγάλο βαθμό την αναδιαμόρφωση των όρων διεξαγωγής του πολιτικού ανταγωνισμού στην μετά Covid-19 εποχή.

** Ο Άγγελος Σεριάτος είναι Υποψήφιος Διδάκτορας Πολιτικής Επιστήμης στο Πάντειο Πανεπιστήμιο και Υπεύθυνος Πολιτικής Έρευνας της εταιρείας ερευνών Prorata.*

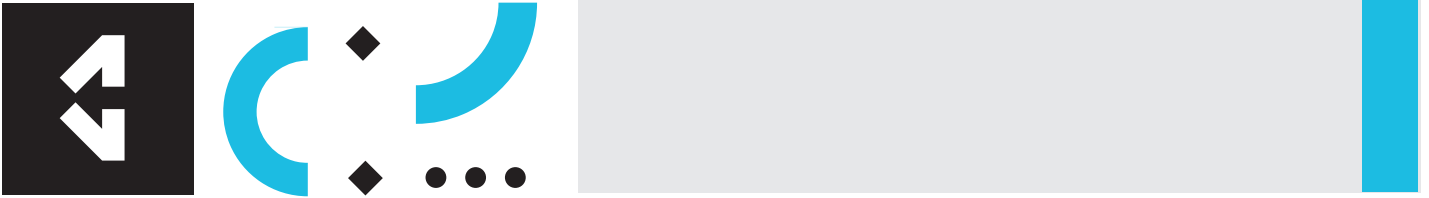
«Η ζωή μετά...» η δεύτερη ευκαιρία

Του Μιχάλη Σπουρδαλάκη *

Παρά το απροσδιόριστο τέλος της πολυεπίπεδης και πολυδιάστατης κρίσης που συνοδεύει την πανδημία ήδη κάνουμε σχέδια για την «ζωή μετά». Προς το παρόν τα σχέδια αυτά έχουν να κάνουν με τις άμεσες ατομικές επιθυμίες της καθεμιάς και του καθενός μας. Επιθυμίες, συγκεκριμένες, απλές ανθρώπινες και αναμενόμενες για «ελεύθερους εγκλωβισμένους». Η τρέχουσα κρίση και οι πρακτικές αντιμετώπισής της, δικαιολογημένες, υπερβολικές ή/και αχρείαστες έχουν δημιουργήσει ήδη ένα κοινωνικό, νομικο-πολιτικό, οικονομικό και ψυχολογικό πλαίσιο που θα πρέπει, από σήμερα, να καταγράψουμε και να σχεδιάσουμε την αντιμετώπισή του. Το πλαίσιο αυτό, ουσιαστικά αποτελεί τις παράπλευρες απώλειες του λεγόμενου ακήρυκτου «πολέμου ενάντια στον αόρατο εχθρό», όπως σκόπιμα τον χαρακτηρίζουν πολλές κυβερνητικές ηγεσίες ισχυρών και μη χωρών.

Πέρα από τις ατομικές επιθυμίες και σχέδια για την «ζωή μετά», φυσικό και αναμενόμενο είναι ο δημόσιος λόγος να εστιάζει στην αντιμετώπιση της προφανούς οικονομικής καταστροφής - δραματικό βάθεμα της εν εξελίξει ύφεσης - που έχει ήδη προκαλέσει η πανδημία. Ιδιαίτερα στη χώρα μας, όπου είναι προφανές ότι η κυβέρνηση βλέπει την κρίση ως ευκαιρία για την γρήγορη επιβολή των πλέον επιθετικών νεοφιλελεύθερων σχεδίων, είναι απαραίτητο να υπάρχει μια απάντηση. Μια απάντηση η οποία με αφετηρία τις ακραίες αντιφάσεις και ανισότητες που αποκάλυψε η κρίση, να προτείνει ένα εναλλακτικό τρόπο κοινωνικής και βεβαίως αναπτυξιακής προοπτικής. Σε αυτό το πλαίσιο και με αυτή τη στόχευση φαίνεται να κινείται και η σχετική πρόταση του ΣΥΡΙΖΑ.

Ωστόσο, η προγραμματική αυτή πρόταση, όσο και ευρηματική, καινοτόμα και κυρίως ταξικά μεροληπτική για τα κοινωνικά εκείνα στρώματα, που πλήττονται περισσότερο κι αν είναι, δεν θα μπορέσει να έχει επιτυχία υλοποίησης αν δεν αντιμετωπίσει τις παράπλευρες απώλειες της πανδημίας. Απώλειες και αρνητικές συνθήκες που με άμεσο ή έμμεσο τρόπο έχουν προκύψει εκτός των άλλων και από τον τρόπο, που αντιμετωπίζεται η πανδημία.

Μπορεί οι βδομάδες και οι μήνες του εγκλεισμού να μην αποτελούν ικανό χρόνο για την εμπέδωση έξεων, αποδοχή ή ανοχή συμπεριφορών και θεσμικών αλλοιώσεων, ωστόσο οι κρίσεις έχουν την τάση να καθαρίζουν τον κοινωνικό καμβά σε τέτοιο βαθμό, που εύκολα μετατρέπουν πρόσκαιρες και δειλές συνήθειες, τάσεις και συναισθήματα σε πάγιες καταστάσεις. Καταστάσεις που θα κάνουν την «ζωή μετά...» μια κανονικότητα απολύτως δυστοπική.

Φυσικά στο σύντομο αυτό σημείωμα δεν μπορεί κανείς να είναι αναλυτικός σε όλες τις «παράπλευρες απώλειες» αυτού του πολέμου, τις αρνητικές εκείνες καταστάσεις και φαινόμενα, τα οποία πρέπει να ακυρωθούν, να αναταχθούν και ίσως να αντιστραφούν ώστε οι εναλλακτικές, κοινωνιο-κεντρικές προγραμματικές προτάσεις να έχουν τύχη. Ή τουλάχιστον, για τους απαισιόδοξους, η αυριανή κανονικότητα να αποκλείει το αρνητικό φορτίο που θα αφήσει η κρίση. Εντελώς ενδεικτικά θα πρέπει να **αντιμετωπίσουμε**:

α) τον φόβο. Ο κατανοητός φόβος, που το φάντασμα του θανάτου πλανάται πάνω από τον πλανήτη, σε συνδυασμό με τις απαγορεύσεις για την αντιμετώπισή του, δημιουργεί συνθήκες αντικοινωνικότητας, έχει υπονομεύσει την συνεύρεση, τη συλλογικότητα και κατά συνέπεια τη συμμετοχή. Η πολιτική απόστασης, απομόνωσης όλων μας αναπόφευκτα οδηγεί σε έντονη συναισθηματική επιφύλαξη προσέγγισης με τους άλλους και στην υπονόμηση κάθε συλλογικής διεκδίκησης. Η αντιμετώπιση του φόβου με τρόπο που εμπράκτως θα αμφισβητεί την εδώ και τουλάχιστον δύο δεκαετίες διαχείρισή και εργαλειοποίησή του από τις κυρίαρχες κοινωνικές και πνευματικές δυνάμεις πάντα αξιοποιούν επιλεκτικά κάποιες συγκυριακές εξελίξεις πραγματικές ή και εικαζόμενες, για την «κατασκευή» και διασφάλιση κοινωνικής συναίνεσης στο κυρίαρχο ή/και ηγεμονικό (λχ. βλ. τρομοκρατία, προάσπιση ανθρωπίνων δικαιωμάτων, χρεωκοπία, διάλυση της ΕΕ, κά).

β) την ανθεκτικότητα. Η έννοια της ανθεκτικότητας του καθενός από εμάς και της κοινωνίας γενικότερα στις δυσχερείς συνθήκες, εργαλειοποιήθηκε από τα ισχυρά οικονομικά και κοινωνικά συμφέροντα μετά τον Τυφώνα Κατρίνα (Νέα Ορλεάνη, 2005). Φαίνεται να επιχειρείται και σήμερα από τους ιερείς, τον ηθικοπλαστικό κυβερνητικό λόγο, την οργανική διανοήση στρώνοντας και πάλι το χαλί για την ελεγχόμενη κανονικότητα μετά την κρίση.

Μια κανονικότητα που με δεδομένη την επιδεικνυόμενη ανθεκτικότητα του ελληνικού λαού, που άλλωστε με «τις θυσίες του βγήκε όρθιος προσφάτως από τα μνημόνια», δεν μπορεί παρά να οδηγεί όχι μόνο σε «μειωμένες προσδοκίες» αλλά και στην υποχώρηση της προάσπισης του κοινωνικού κεκτημένου. Διαμορφώνεται έτσι ένα κλίμα μειωμένων προσδοκιών που περιορίζει την ένταση των φωνών για επίταξη του συνόλου του ισχυρού και εκτεταμένου ιδιωτικού τομέα της υγείας και σχεδόν ακυρώνει εκείνες που καλούν για κοινωνικοποίησή του σε ένα ενιαίο καθολικό και δημόσιο σύστημα. Κάτι που προφανώς επιβάλλει η σημερινή συγκυρία.

γ) την (αποκλειστική) έμφαση της ατομικής ευθύνης. Καθώς η «ατομική ευθύνη» έχει αναδειχθεί ως μόνος ουσιαστικά άξονας της υλοποίησης των μέτρων κατά της πανδημίας, η συλλογική ευθύνη, η αξία της κοινωνικότητας, της αλληλεγγύης και της εύρυθμης και αποτελεσματικής λειτουργίας των δομών κοινωνικής προστασίας παραμερίζεται και ξεχνιέται. Έτσι, το μόνο που τελικά φαίνεται να εγγυάται την αποτελεσματικότητα της «ατομικής ευθύνης» είναι η αυταρχικότητα των κατασταλτικών μηχανισμών του κράτους. Η ακραία μάλιστα δράση των οποίων νομιμοποιείται. Καθώς λίγοι είναι πλέον εκείνοι που θα αναζητούν και θα διεκδικούν την κοινωνική συνδρομή των κρατικών κοινωνικών πολιτικών, πολλοί θα ανέχονται την καταστολή και τον αυταρχισμό. Αστυνόμευση αντί κοινωνικής αντιμετώπισης. ΜΑΤ αντί κοινωνικούς λειτουργούς κοκ.

δ) τον διατακτικό και όχι σπάνια αυταρχικό τόνο των αρχών «πολιτικής προστασίας». Οι έκτακτες και πειστικές συνθήκες φαίνεται να συμβάλουν στο να παραβλέπεται ο τόνος των αρχών που διαχειρίζονται τα μέτρα. Ωστόσο, για πολλούς από μας που ζήσαμε άλλες περιόδους της σύγχρονης ιστορίας οι ομοιότητες και φυσικά οι συνειρμοί είναι τρομακτικοί. Γιατί είναι το ύφος εκτός φυσικά από το ήθος της πολιτείας που παράγει υλικά αποτελέσματα. Συμβάλλει στο κλίμα που επιδιώκει να μετατρέψει τους πολίτες σε υπηκόους και παθητικούς εκτελεστές των όποιων εκ των άνω εντολών. Πρόκειται για μια αισθητική της εξουσίας, που προφανώς δεν μπορεί να γίνει ανεκτή. Οι συχνές ηθικοπλαστικές διατυπώσεις και επιδερμικές συναισθηματικές αναφορές που καθημερινά πλέον οδηγούν «τα όργανα της τάξης» σε υπερβολικές και ακραίες συμπεριφορές αυτού του φορτίου /κληρονομιά της κρίσης.

ε) την αντιμετώπιση των έκτακτων μέτρων. Χωρίς αμφιβολία η ένταση και το επείγον της κρίσης επέβαλε μέτρα που κινούνται στο όριο του σεβασμού των συνταγματικών μας δικαιωμάτων καθώς και της Δημοκρατικής Αρχής. Αυτό δεν μπορεί παρά, το συντομότερο ,να αναταχθεί ώστε να μην αποτελέσει, ως ίσως επιδιώκεται, στοιχείο της αυριανής μας κανονικότητας. Πέρα όμως από τον εξ ανάγκης(;) περιορισμό ελευθεριών, η κρίση έχει επιβάλει πρακτικές που μετασχηματίζουν προς το δυσμενέστερο εργασιακές σχέσεις (βλ. φόρτο εργασίας στις επιχειρήσεις που δεν πλήττονται, τηλεργασία με άνευ όρων και ορίων άσκηση διευθυντικού δικαιώματος, αλλοίωση του ακαδημαϊκού χαρακτήρα του πανεπιστημίου και γενικότερα της παιδείας μέσα από την χωρίς προϋποθέσεις επιβολή της εξ αποστάσεων εκπαίδευσης κά). Ο κίνδυνος να επιβεβαιωθεί ότι «ουδέν μονιμότερο του προσωρινού» είναι υπαρκτός μια πολύ συγκεκριμένα συμφέροντα εμπράκτως ήδη αναμένουν την μονιμοποίηση αυτών των μέτρων.

Και στ) την επιλεκτική χρήση της διεθνούς εμπειρίας. Η, προς το παρόν, έγκαιρη αντιμετώπιση της πανδημίας, παρότι αποκάλυψε την σημασία του δημοσίου συστήματος υγείας, αλλά και την προνομιακή σχέση του ιδιωτικού τομέα με αυτό, έχει οδηγήσει με την βοήθεια των ΜΜΕ στην σχεδόν έπαρση (ενίοτε και αλαζονεία) της κυβέρνησης για το επιτυχημένο ελληνικό μοντέλο, σε σχέση με την ευρωπαϊκή και διεθνή αντίστοιχη εμπειρία. Αυτή η επικοινωνιακή και προφανώς επιδερμική σύγκριση, φαίνεται να επηρεάζει όχι μόνο τα τρέχοντα αλλά και τα μελλούμενα. Κατά συνέπεια ο κίνδυνος να εναρμονιστούν οι κυβερνητικοί σχεδιασμοί με τη λογική των αποφάσεων της πλειονότητας των χωρών της ΕΕ, θα καθηλώσει την «ζωή (μας) μετά» στη διαχείριση ενός συστήματος που συνεχώς παράγει κρίσεις. Κρίσεις, η επίλυση των οποίων συνεχώς οδηγεί σε δυσμενέστερες συνθήκες για τις υποτελείς τάξεις και στρώματα, όπως φυσικά και για την υλική παρουσία των αξιών της ριζοσπαστικής Αριστεράς. Ας θυμηθούμε ότι η ελληνική ριζοσπαστική αριστερά, αναπτύχθηκε, εισήλθε στην κεντρική σκηνή ως κυβερνώσα αριστερά, ενέπνευσε το παγκόσμιο δημοκρατικό και προοδευτικό κίνημα (το «κάντο όπως ο ΣΥΡΙΖΑ» έγινε σχεδόν μόδα πολύ πέρα από τα ευρωπαϊκά σύνορα) όταν κινήθηκε με θάρρος, αυτοπεποίθηση και φαντασία ενάντια στις δεδομένες και εξ ορισμού αποδεκτές διεθνώς λύσεις.

Η πρόκληση της «ζωής μετά» πρέπει εκτός των άλλων να αντιμετωπίσει και τα παραπάνω. Η αναμενόμενη κανονικότητα δεν μπορεί και δεν πρέπει να θυμίζει αυτό που η κρίση στέλνει στο παρελθόν ούτε φυσικά να περιοριστεί από την απλή διαχείριση της δραματικής κατάστασης του οικονομικού πεδίου. Πρόκειται για την δεύτερη ευκαιρία της ριζοσπαστικής Αριστεράς μέσα στα τελευταία δεκαπέντε χρόνια, να δείξει ότι είναι άλλη και όλα μπορεί να είναι αλλιώς. *Hic Rhodus, hic salta.*

** Ο Μιχάλης Σπουρδαλάκης είναι Κοσμήτορας της Σχολής Οικονομικών και Πολιτικών Επιστημών του ΕΚΠΑ και Καθηγητής στο Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας Διοίκησης του ιδίου πανεπιστημίου.*

Πολιτικά κόμματα και κράτος στην μετά την πανδημία εποχή

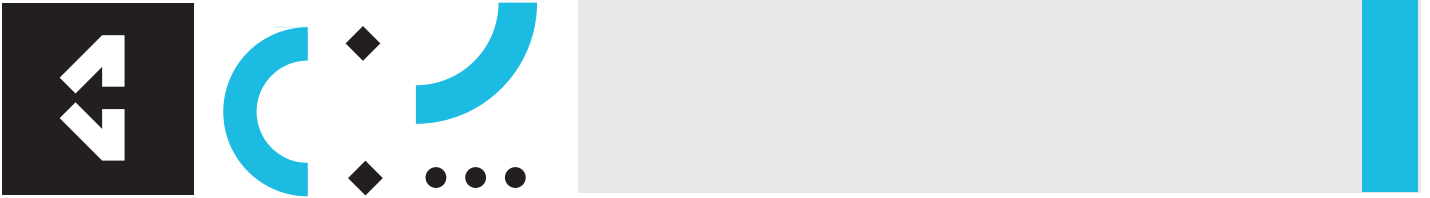
Του Χρύσανθου Δ. Τάσση *

Η εμφάνιση της «πανδημίας» φαίνεται πως θέτει εκ νέου στην ατζέντα της συζήτησης τη λειτουργία του κράτους, αλλά και τον ρόλο των πολιτικών κομμάτων. Πιο συγκεκριμένα, θεωρείται ότι οι κοινωνίες θα ανακαλύψουν ξανά το ρόλο του κράτους ύστερα από 40 και πλέον χρόνια νεοφιλελεύθερης κυριαρχίας. Ωστόσο, αυτό το οποίο φαίνεται να ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα είναι ότι η επόμενη μέρα θα είναι πολύ διαφορετική από την εποχή που ζούμε. Από την οικονομική κρίση του 1973-1974 ο θεσμός των πολιτικών κομμάτων και η διαδικασία της πολιτικής συμμετοχής έχουν μετασχηματιστεί. Πιο συγκεκριμένα, η κυριαρχία της νεοφιλελεύθερης ιδεολογίας με την έμφαση στο άτομο, τη μείωση του παρεμβατικού κράτους στην οικονομία μέσω των ιδιωτικοποιήσεων των δημοσίων επιχειρήσεων και την «προσαρμογή» του κοινωνικού κράτους στην οικονομική αποτελεσματικότητα, είχε συνέπειες στα κόμματα, στην πολιτική συμμετοχή αλλά και στις κοινωνίες. Η συγκεκριμένη τάση συμπυκνώνεται εύστοχα στις φράσεις της Μ. Θάτσερ, ότι «δεν υπάρχει κοινωνία, μόνο άτομα και οικογένειες», αλλά και «δεν υπάρχει εναλλακτική επιλογή», καθολικοποιήθηκε από τη δεκαετία του 1990 και σε όλες σχεδόν τις δυτικές κοινωνίες. Με τον τρόπο αυτό, οι κοινωνίες «εκπαιδεύονται» από τις κυρίαρχες ερμηνείες που αναπαράγονται από τους ιδεολογικούς μηχανισμούς του - καπιταλιστικού - κράτους (παιδεία, ιδιωτικά ΜΜΕ) ότι η έννοια της ελευθερίας βασίζεται αποκλειστικά στην φιλελευθεροποίηση της αγοράς, στην ατομική ευθύνη και στην ικανότητα του ατόμου να καταναλώνει. Ένα πλαίσιο αντίληψης το οποίο συνδυάζεται με τη μειωμένη αναγκαιότητα του ρόλου των πολιτικών κομμάτων ως φορέων ρήξεων, διαφορετικών πολιτικών επιλογών, αλλά και πολιτικής κινητοποίησης, καθώς κυριαρχούν πλέον οι τεχνοκρατικού χαρακτήρα «ουδέτερες» επιλογές και οι πολίτες μετατρέπονται σταδιακά σε πελάτες/καταναλωτές.

Η ανάδυση της προτεραιότητας των ιδιωτικών ΜΜΕ σε σχέση με τον παράγοντα κόμμα, τόσο στο σχεδιασμό και την υλοποίηση της πολιτικής ατζέντας όσο και στην παραγωγή του πολιτικού προσωπικού, είχε ως αποτέλεσμα την «κρατικοποίηση» των κομμάτων, την έμφασή τους αποκλειστικά στη διαχείριση των ιδιωτικοποιημένων κρατικών αναγκαιοτήτων και την απομάκρυνσή τους από την κοινωνία και τις ανάγκες της. Μάλιστα, η μετά την 11η Σεπτεμβρίου έμφαση στην ασφάλεια σε σχέση με την ελευθερία, έχει δημιουργήσει ένα πλαίσιο κυβερνητικής πολιτικής που συνδυάζει νεοφιλελεύθερα και συντηρητικά στοιχεία. Έτσι, η πολιτική κρίση, η οποία χαρακτηρίζει τις κοινωνίες και τα κομματικά συστήματα της Δυτικής και Βόρειας Ευρώπης προϋπήρχε της τελευταίας οικονομικής κρίσης και χαρακτηρίζεται από τη μειωμένη συμμετοχή των πολιτών στα πολιτικά κόμματα, στα εργατικά συνδικάτα, και στις εκλογικές διαδικασίες. Η επιλογή των κυρίαρχων πολιτικών κομμάτων να διαχειριστούν την κρίση με προτεραιότητα τις ανάγκες της καπιταλιστικής συσσώρευσης και όχι τις ανάγκες των κοινωνιών, δημιούργησε ρωγμές στα κομματικά συστήματα, καθώς οι παραδοσιακές κομματικές οικογένειες και ειδικότερα τα ευρωπαϊκά σοσιαλιστικά κόμματα φαίνεται πως δυσκολεύονται να αναπαραχθούν πολιτικά και εκλογικά. Στη θέση τους είτε αναδεικνύονται κόμματα της ριζοσπαστικής Αριστεράς, όπως για παράδειγμα ο ΣΥΡΙΖΑ και οι Podemos, είτε κερδίζουν έδαφος πιο ριζοσπαστικές τάσεις, όπως η περίπτωση του Κόμμιπιν στο Εργατικό Κόμμα, αλλά και η πρωτόγνωρη δυναμική που αναπτύσσει ο Σάντερς στις ΗΠΑ.

Η κρίση πανδημίας δεν είναι το αποτέλεσμα οικονομικών κρίσεων ή πολεμικών ιμπεριαλιστικών αντιπαραθέσεων, γι' αυτό παρουσιάζεται ως «ουδέτερη». Ωστόσο, αποσιωπάται το γεγονός ότι στις ασθένειες υπάρχουν σημαντικές ταξικές διαφοροποιήσεις, καθώς οι χαμηλότερες κοινωνικές τάξεις πλήττονται περισσότερο σε σύγκριση με τις ανώτερες, γιατί η πρόσβαση σε υπηρεσίες υγείας, η κατ' οίκον νοσηλεία, η αγορά ιατρικού εξοπλισμού ή η συμμετοχή στα συστήματα υγείας δεν είναι ίδιες. Επίσης, παρατηρούμε ότι η πολιτική υποχωρεί ξανά σε σχέση με την τεχνοκρατία, αλλά αυτή τη φορά σε σχέση με τους ειδικούς στην ιατρική οι οποίοι αντικαθιστούν τους ειδικούς στην οικονομία που είχαν τον πρώτο λόγο στον σχεδιασμό της πολιτικής.

Έτσι, μετά το τέλος της κρίσης, φαίνεται πως τα ζητήματα σχετικά με το ρόλο του κράτους και της πολιτικής θα τεθούν ξανά στην ημερήσια διάταξη. Ωστόσο, δεν θα πρέπει να περιμένουμε μια «αυτόματη» προσαρμογή των πολιτικών και οικονομικών ελίτ στη λογική του κοινωνικού κράτους. Αντίθετα, η κυρίαρχη τάση που φαίνεται να ξεδιπλώνεται είναι ότι αυτές οι ελίτ θα προσπαθήσουν να αναπτύξουν ένα κράτος παρεμβατικό στον τομέα της ασφάλειας, με αποτέλεσμα τον περιορισμό των ατομικών ελευθεριών και των δημοκρατικών δικαιωμάτων, ενώ στο πεδίο των κοινωνικών δικαιωμάτων θα προωθηθεί η περαιτέρω μείωσή τους λόγω της οικονομικής ύφεσης. Στο πλαίσιο αυτό, το ζητούμενο για την επόμενη ημέρα είναι αν και κατά πόσον τα πολιτικά κόμματα της ριζοσπαστικής και σοσιαλιστικής Αριστεράς θα μπορέσουν να δημιουργήσουν το πλαίσιο για την ανάδειξη της προτεραιότητας των αγαθών της συλλογικής και όχι ατομικής κατανάλωσης, την έμφαση στις πολιτικές κοινωνικού κράτους με βάση την καθολικότητα και τη δωρεάν πρόσβαση, την ακύρωση της παρέμβασης του ιδιωτικού τομέα στην υγεία, στην παιδεία στην κοινωνική ασφάλιση, στη μείωση των κοινωνικών ανισοτήτων, την επιβολή φόρου στις διεθνείς χρηματιστηριακές συναλλαγές (φόρος Tobin) και την κοινωνικοποίηση των βασικών τομέων της οικονομίας. Να αμφισβητήσει δηλαδή στην ουσία τη νεοφιλελεύθερη αντίληψη και να πείσει τις κοινωνίες ότι μια εναλλακτική θέσμιση είναι εφικτή, η οποία θα βασίζεται στις αξίες της συλλογικότητας, της αλληλεγγύης, της δημοκρατίας, και της συνεργασίας.

** Ο Χρύσανθος Δ. Τάσσης είναι Λέκτορας στο Τμήμα Κοινωνικής Πολιτικής του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης.*

ΕΝΑ

**Ινστιτούτο
Εναλλακτικών
Πολιτικών**

ΕΝΑ Ινστιτούτο
Εναλλακτικών Πολιτικών
Ζαλοκώστα 8, 106 71 Αθήνα,
+30 210 364 7912

info@enainstitute.org
www.enainstitute.org